

Kuntouttava fyysinen ympäristö

Hannunharjun palvelukoti

Toimintaterapian
koulutusohjelma
Toimintaterapeutti
Opinnäytetyö
6.4.2009

Anna Alestalo
Kirsi Honkamäki

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Toimintaterapian koulutusohjelma		Toimintaterapia	
Tekijä/Tekijät			
Anna Alestalo ja Kirsi Honkamäki			
Työn nimi			
Kuntouttava fyysinen ympäristö Hannunharjun palvelukoti			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Kevät 2009	46+4 liitettä	
TIIVISTELMÄ			
<p>Opinnäytetyössämme käsittelemme fyysisen ympäristön merkitystä mielenterveyskuntoutujan kuntoutumiseen. Yhteistyökumppanimme toimi Human Care Network (HCN) Oy, joka on Suomen suurin ja kattavin yksityinen palvelukotiverkosto. Tutkimme millaiset ovat HCN Oy:n Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat kuntouttavana ympäristönä toimintaterapian näkökulmasta tarkasteltuna. Lokakuussa 2008 valmistuneessa Hannunharjun palvelukodissa asuu 26 mielenterveyskuntoutujaa. Opinnäytetyömme aihe lähti HCN Oy:n tarpeesta saada lisää tietoa fyysisen ympäristön vaikutuksesta kuntoutumiseen.</p> <p>Opinnäytetyömme teoreettisena pohjana käytämme ympäristön analyysi- ja adaptaatioteoriaa (Hagedorn 2000), tarkennetummin mikroanalyysiä, inhimillisen toiminnan mallia (Kielhofner 2008) sekä ympäristöpsykologiaa (mm. Aura – Horelli – Korpela 1997). Työn empiirisen osuuden tarkoituksena on tarkastella Hannunharjun palvelukodin fyysisistä ympäristöä kuntouttavana ympäristönä teorialtietoon peilaten.</p> <p>Käytämme työssämme kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Aineistonkeruumenetelmiämme ovat teemahaastattelu sekä osallistuva havainnointi, jotka toteutimme tammikuussa 2009. Haastattelu toteutui viiden asukkaan ryhmähaastatteluna ja havainnointia varten suunnittelimme havainnointilomakkeet. Niin haastatteluamme kuin havainnointiammekin ohjasivat HCN Oy:n arvojen sekä käyttämiemme teorioiden pohjalta nousseet teemat. Analysoimme aineiston deduktiivisesti sisällönanalyysin avulla ja sen luokittelu perustuu käyttämiimme viitekehyksiin, teorioihin ja käsitteisiin.</p> <p>Opinnäytetyömme tuloksena voidaan todeta, että Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat tukevat kuntoutumista. Myös HCN Oy:n arvot näkyvät fyysisten tilojen suunnittelussa. Hannunharjun palvelukodin tilat näyttävät turvallisina, yksityisyyden, yhteisöllisyyden sekä vuorovaikutuksen mahdollistavina. Tilat ovat käytännöllisiä, esteettömiä ja ympäristön antamat vihjeet helpottavat asukkaiden toimimista tiloissa. Osa fyysisistä tiloista on myös asukkaiden näkökulmasta tarkasteltuna kodinomaisia. Fyysisillä tiloilla on merkitystä mielenterveyskuntoutujan kuntoutumiselle ja oikein suunniteltuna tilat tukevat kuntoutumista.</p>			
Avainsanat			
Toimintaterapia, kuntouttava fyysinen ympäristö, mielenterveyskuntoutus, palvelukoti			

Degree Programme in Occupational therapy		Degree Bachelor of Health Care
Author/Authors Anna Alestalo and Kirsi Honkamäki		
Title A physical rehabilitating environment Hannunharju nursing home		
Type of Work Final Project	Date Spring 2009	Pages 46+4 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>In our final project we consider the meaning of environment in the rehabilitation of a mental patient. Our partner in cooperation was the Human Care Network Ltd (HCN), which is the biggest and most extensive private nursing home network. The purpose of our research is to examine from an occupational therapy perspective the physical environment of HCN Ltd Hannunharju as a rehabilitating environment. The subject for our thesis rose from the HCN Ltd's need to get more information about the effect of physical environment on rehabilitation. The project was carried out in the Hannunharju nursing home, which only quite recently, in October 2008, began operating. There are 26 mental patients living in the Hannunharju nursing home.</p> <p>As a theoretical basis for our project we use the Environmental analysis and adaptation, specifically Microanalysis (Hagedorn 2000), Model of Human Occupation (Kielhofner 2008) and Environmental psychology (Aura - Horelli – Korpela etc. 1997). The purpose of the empiric section of the thesis is to examine the physical environment of the Hannunharju nursing home as a rehabilitating environment and also reflect it on theoretical knowledge.</p> <p>Our research method is qualitative. The methods we used for collecting data were a semi-structured interview and participative observation, which were carried out in January 2009. The interview was a group interview for five residents of the nursing home. For the observation we constructed an observation form. The interview and the observation were guided by the general values of HCN Ltd and also the themes that rose from the theories we used. We analysed the data deductively using content analysis. The classification in the content analysis was based on the frames of references, theories and concepts we used.</p> <p>As a result, we can state that the physical environment of Hannunharju nursing home supports rehabilitation. The values of Hannunharju nursing home can be seen in the design of the physical spaces. The spaces in the Hannunharju nursing home are seen to enable privacy, communal life, and interaction and they are also considered safe. The environment is practical, unrestricted and it is designed to give the residents hints on how to function in the environment. From the perspective of the resident, some of the physical spaces were seen as homelike. The physical environment affects the rehabilitation of a mental patient and when designed right the environment supports the rehabilitation.</p>		
Keywords Occupational therapy, psychiatric rehabilitation, a physical rehabilitating environment, a nursing home		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	HANNUNHARJUN PALVELUKOTI JA ASUKKAAT	3
3	IHMINEN JA YMPÄRISTÖ	6
3.1	Inhimillisen toiminnan malli	7
3.1.1	Tahto	7
3.1.2	Tottumus	8
3.1.3	Suorituskyky	9
3.1.4	Ympäristö	9
3.1.5	Toiminnan ulottuvuudet	10
3.2	Ympäristön analyysi ja adaptaatio teoria	10
3.3	Mikroanalyysi ympäristön analysoinnin välineenä	13
3.4	Fyysinen ympäristö kuntouttavana ympäristönä	14
4	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSASETELMA	18
4.1	Teemat aineistonkeruussa	18
4.2	Aineistonkeruumenetelmät	22
4.2.1	Asukkaiden haastattelu	23
4.2.2	Fyysisten tilojen havainnointi	24
4.3	Aineiston analyysi	26
5	HANNUNHARJUN PALVELUKOTI KUNTOUTTAVANA YMPÄRISTÖNÄ	27
5.1	Turvallisuus	27
5.2	Fyysisten tilojen käytännöllisyys ja mielekkyys	28
5.3	Yksityisyys	29
5.4	Yhteisöllisyys	30
5.5	Vuorovaikutuksen tukeminen	31
5.6	Fyysiset tilat toiminnan mahdollistajina	32
5.7	Ympäristön vihjeet	33
5.8	Kodinomaisuus	34
5.9	Fyysisen ympäristön sisältö ja esteettömyys	34
6	YHTEENVETO	35
7	POHDINTA	39
	LÄHTEET	44

LIITTEET	Haastattelurunko
	Yleisten tilojen havainnointilomake
	Asukkaan oman huoneen havainnointilomake
	Esimerkkitaulukko aineiston analysoinnista

1 JOHDANTO

Mielenterveyskysymysten yhteiskunnallinen painoarvo on kasvanut (Mielekäs elämä 2000: 1). Havaintojemme mukaan aiheesta on uutisoitu viime aikoina usein ja mielen-terveyskysymykset ovat herättäneet keskustelua myös sanomalehtien mielipidepalstoilla. Mielenterveyskuntoutujien määrä on ollut jatkuvassa kasvussa ja 2000-luvulla kasvua on ollut 75 prosenttia. Mielenterveyden häiriöt olivat vuonna 2008 yleisin syy Kellan kuntoutukselle. (Pullinen 2009a.)

Julkinen sairaanhoitojärjestelmä on nykyään laajentunut avo- ja laitospalveluiden järjestelmäksi ja suurin osa julkisten mielenterveyspalveluiden käyttäjistä asuu muualla kuin sairaalassa (Salo 1996: 299). Tällä hetkellä erillisistä psykiatrisista sairaalasioista halutaan luopua. Kansallista mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaa pohtinut työryhmä ehdottaa kaikkien psykiatristen sairaalaosastojen siirtämistä asteittain yleissairaaloiden yhteyteen vuoteen 2015 mennessä. Näin psykiatrisesta sairaalahoidosta ajatellaan tulevan vähemmän leimaavaa ja myös somaattiset oireet olisi helpompi hoitaa. Psykiatristen sairaalasiijojen lopettaminen lisäisi tarvetta vahvistaa avopalveluita. (Pullinen 2009b.)

Avo- ja laitospalvelujärjestelmän yksi osa on kuntouttavat asumispalvelut. Näillä tarkoitetaan eri asumisvaihtoehtoja tuetusta yksinasumisesta pysyvään asumiseen joko julkisin varoin tuetussa tai yksityisessä hoitokodissa. (Salo 1996: 299.) Asumispalveluiden tarkoituksena on tukea ja edistää kuntoutujan toimintaa, hänen itsenäistä elämää ja päätöksentekoa nykypäivän asumisen peruskriteerit täyttävissä asunnoissa. Lisäksi asumispalveluiden erityisenä tehtävänä on edistää kuntoutujan asumisen ja elämisen kodinomaisuutta. Asumispalveluissa kuntoutumista tukevia asioita ovat muun muassa asumispalveluyksikön toimintaan kuuluva lähiapu- ja tukipalvelut, toiminnallisuus, turvallisuus, ihmisläheisyys, itsemääräämisoikeus, ammattitaitoinen ohjaus ja sosiaalinen tuki. (Salo – Kallinen 2007: 28, 290–299.) Psykiatrisen kuntoutuksen kasvaneisiin tarpeisiin on yhteiskunnan järjestämien palveluiden rinnalle perustettu yksityisiä palvelukoteja (Häikiö – Malinen 1994: 6).

Opinnäytetyömme on osa Human Care Network Oy:n (HCN Oy) palvelukotien ympäristön kehittämistä. Yhteistyökumppanimme HCN Oy:n edustajat esittelivät 5.2.2008 Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiassa järjestetyssä opinnäyteareenatapahtumassa mahdollisia opinnäytetyöaiheita. Kiinnostuimme heidän tarjoamastaan aiheesta ”Ympäristön vaikutus mielenterveyskuntoutujan kuntoutumiseen”.

Työmme toteutuspaikkana on toiminut HCN Oy:n Hannunharjun palvelukoti. Hannunharjun palvelukoti on uudisrakennus, joka valmistui 10/2008 ja on koti 26 mielenterveyskuntoutujalle. Työmme tutkimuskysymyksenä on, millaiset ovat HCN Oy:n Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat kuntouttavana ympäristönä, toimintaterapian näkökulmasta.

Toimintaterapian näkökulmasta tarkasteltuna ympäristö liittyy kiinteänä osana ihmiseen. Toimintaterapiassa ympäristö nähdään kontekstina, jossa toiminnan toteuttaminen tapahtuu. Ympäristöllä on edistävä tai estävä vaikutus ihmisen toiminnan toteuttamiseen. Optimaalinen toiminta edellyttää kykyä tasapainottaa toiminta sekä näkemykset itsestä ja ympäristöstä. (Townsted 1997: 44–45.)

Teoreettisena pohjana opinnäytetyötämme ohjaa Gary Kielhofnerin (2008) inhimillisen toiminnan malli (Model of Human Occupation) ja Rosemary Hagedornin (2000) ympäristön analyysi ja adaptaatio teoria (Environmental analysis and adaptation), tarkennettummin mikroanalyysi (Microanalysis). Hagedornin (2000) mikroanalyysi on ympäristön arviointiväline, jonka avulla tarkastelemme Hannunharjun fyysistä ympäristöä palvelukodin asukkaiden näkökulmasta viiden eri osa-alueen mukaan. Aineistonkeruumenetelminä olemme käyttäneet teemahaastattelua sekä osallistuvaa havainnointia, joita ohjasivat toimintaterapian teorioiden ja HCN Oy:n arvojen pohjalta nousseet teemat.

2 HANNUNHARJUN PALVELUKOTI JA ASUKKAAT

Palvelukotien tavoitteena on tuottaa asumispalveluja mielenterveysongelmista kärsiville. Palvelukoti muodostaa yhteisön, jossa jokainen siihen kuuluva voi kokea itsensä tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Niiden toiminta tähtää pitkäaikaisten ja uusiutuvien sairaalahoitojen ehkäisemiseen sekä itsenäistymisessä tarvittavien perustaitojen opetteluun. Palvelukodit toimivat terapeuttisen yhteisön periaatteella. (Häikiö – Malinen 1994: 7, 16–17.)

Palvelukodissa asukas on aina vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa, johon kuuluvat muut asukkaat, henkilökunta, heidän asenteensa, hoitoideologia ja toimintamahdollisuudet. Asuinyksikön fyysiset tilat ovat osa aineellista ympäristöä. Siihen vaikuttavat paikan sijainti, koko (asukaspaikat ja pinta-ala), yksikön yleinen ulkonäkö, tilojen järjestely ja sisustus. (Horelli 1983: 47.) Palvelukodin fyysisen ympäristön tulisi tukea koko kuntoutusprosessia (Häikiö – Malinen 1994: 16). Kulttuuriseen puoleen kuuluvat puolestaan perinteet, yleinen ilmapiiri, toiminta-ajatus sekä organisaatio. Yhteiskuntaa puolestaan edustavat ympäröivä yhteiskunta, toimintaa säätelevät säännökset ja lait sekä valtakunnalliset ja alueelliset suunnitelmat. (Horelli 1983: 47.)

Tavoitteena palvelukodeissa on, että ne olisivat mahdollisimman kodinomaisia. Palvelukodissa kodinomaisuus syntyy päivä- ja viikko-ohjelmasta, kodinhoitoon osallistumisesta ja asukkaan omien asioiden hoidosta. Kodikkuuteen ja kodinomaisuuteen vaikuttavat palvelukodin fyysinen ympäristö. (Häikiö – Malinen 1994: 16, 19.)

Human Care Network Oy on Suomen suurin ja kattavin yksityinen palvelukotiverkosto. Sen toimintaideana on tarjota asukkailleen koti- ja kuntoutusympäristö, joka on ihmisläheinen, kodinomainen, turvallinen ja asukkaan yksityisyyttä kunnioittava. HCN Oy syntyi 80-luvun lopun ja 90-luvun alun taloudelliseen murrokseen. Ensimmäinen Huuna-koti perustettiin Tervakoskelle vuonna 1989. HCN Oy:n palvelukodit mahdollistavat mielenterveyskuntoutujille ihmisläheisen asumis- ja kuntoutusympäristön. Palveluasumisessa pyritään ottamaan asukkaat huomioon yksilöinä ja kunnioittamaan heidän yksityisyyttään. Lisäksi tavoitteena on mahdollistaa säännöllinen päivärytmi asukkaille. (Human Care Network Oy 2008.) Arvoina HCN Oy:llä ovat myös inhimillisyys, avoimuus ja läpinäkyvyys, luotettavuus ja turvallisuus sekä luovuus ja innovatiivisuus (Tuohenmaa 2008). Organisaation vuoden 2008 teemana oli ympäristö.

Hannunharjun palvelukoti on koti 24 kuntoutujalle. Lisäksi siellä on kaksi valmentusasuntoa pidemmälle ehtineille kuntoutujille. Koti käsitteenä on tuttu, mutta samalla hyvin monimerkityksellinen, joka sanana herättää monenlaisia mielikuvia. Koti voidaan määritellä koetuksi ja eletyksi tilaksi. (Rissanen 2007: 51.) Koti on usein ihmiselle tärkein ympäristö, sillä ihminen viettää kotonaan noin puolet ajastaan. Hyvän elämän perusedellytyksenä voidaankin pitää terveellistä, viihtyisää ja turvallista kotiympäristöä. (Tapaninen – Kauppinen – Kivinen – Kotilainen – Kurrenmiemi – Pajukoski 2002: 20.)

Hannunharjun palvelukoti sijaitsee Vantaan Hiekkaharjussa. Kuntoutujien käyttöön valmistunut rakennus on uudisrakennus ja ollut osittain toimistokäytössä aikaisemmin. Kolmannes talon ulkokuoresta on vanhaa, kaikki muu on uutta. Lähes kaikki sisätilat on rakennettu remontin aikana uudelleen lukuun ottamatta yhtä porraskäytävää sekä muutamia kellarikerroksen seinää. (Tuominen 2008.) Hannunharjun palvelukotia ovat olleet suunnittelemassa arkkitehti, toimitusjohtaja ja yksikönvastaavat. Sisustuksellisissa asioissa yksikönvastaavilla on ollut suuri rooli yhdessä Iskun työryhmän kanssa. (Tuohenmaa 2008.)

Hannunharjussa jokaisella asukkaalla on oma huone ja wc suihkuineen. Asukkaiden käytössä on myös yhteiset tilat. Asukkaat siirtyivät Pakilan ja Itä-Pakilan palvelukodeista Hannunharjun uuteen palvelukotiin. Asukkaiden asumisaikaa on vaikea määritellä tarkasti, mutta pääasiassa asukkaat asuvat siellä viidestä vuodesta ylöspäin. Asukkaat tulevat palvelukotiin pääasiassa psykiatrisista sairaaloista kunnan myöntämällä maksusitoumuksella kuntouttavaan asumispalveluun. Hannunharjun asukkaiden ikärakenne vaihtelee nuorista keski-ikäisiin. Tällä hetkellä palvelukodissa asuvista nuorin on hieman alle 30-vuotias ja vanhin yli 50-vuotias. (Tuohenmaa 2008.)

Mielenterveys on oleellinen osa terveyttä. Maailman terveysjärjestön (WHO) määritelmän mukaan terveys on täydellinen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.) Terveys ei ole kuitenkaan pelkästään sairauden puuttumista, vaan yksilön terveyteen tai sen ongelmiin vaikuttavat muutkin kuin yksilökohtaiset tekijät. Yksilökohtaisen sairausnäkemys laajentaminen auttaa näkemään sairauksiin vaikuttajina myös fyysisen ja sosiaalisen ympäristön ongelmat. (Latikka 1997: 5, 8.) Ihmisen mielenterveys ei ole pysyvä eikä muuttumaton olotila, vaan se muuttuu ja kehittyy elämän aikana ja siihen vaikuttavat muun muassa biologinen tausta, pyrkimykset ja ympäristö. (Rissanen 2007: 23, Latikka 1997: 8.) Kun lähdetään

määrittelemään käsitettä mielenterveys, on otettava huomioon, että kyseessä on aina yksilön subjektiivinen kokemus omasta voinnistaan. Määrittelyyn vaikuttavat aina myös ajan ja paikan vaatimukset. (Latikka 1997: 5.) Mielenterveys voidaan määritellä psyykkisiä toimintoja ylläpitäväksi voimavaraksi, jota ihminen käyttää ja kerää kaiken aikaa ja joka ohjaa ihmisen elämää (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009).

Mielenterveyden häiriöt eivät ole käsitteenä yksinkertaisia. Voi olla joskus vaikeaa vetää raja sen välille, millainen käyttäytyminen ja toiminta ovat normaalia, missä menee sairaan ja terveen raja. (Rissanen 2007: 23.) Mielenterveyshäiriöillä tarkoitetaan ryhmää erilaisia oireyhtymiä, joille kaikille yhteistä on se, että sairauden vaikutukset näkyvät etenkin henkilön tunne-elämässä ja ajattelussa. Diagnoosista riippumatta suurimmalle osalle mielenterveysongelmista kärsivistä jotkut kokemukset näyttävät olevan yhteisiä. (Koskisuus 2003: 11.) Hannunharjun palvelukodin asukkaista suurimmalla osalla on diagnoosina skitsofrenia, joten käsittelemme työssämme mielenterveyden häiriöistä vain skitsofreniaa ja siihen liittyviä kuntoutuksen ja kuntoutumisen erityispiirteitä.

Skitsofreniaa pidetään yhtenä vaikeimpana yksittäisenä mielenterveyden häiriönä. Se on psyykkinen sairaus, johon liittyy persoonallisuuden hajoaminen ja todellisuuden tajun heikentyminen. Skitsofreniassa tyypillisiä ovat aistiharhat ja harhaluulot. Kuuloharhat ovat harha-aistimuksista yleisimpiä ja silloin skitsofreniaa sairastava kuulee ääniä, erityisesti käskyjä ja kehotuksia, jotka ovat hänelle hyvin todentuntuksia. Deluusiot eli harhaluulot ovat toinen yleinen oire. Tällöin skitsofreniaa sairastava voi esimerkiksi kuvitella, että hänen ajatuksena ovat kaikkien kuultavissa tai joku toinen säätelee hänen aivotoimintaansa. (Lepola – Koponen – Leinonen – Joukamaa – Isohanni – Hakola 1996: 33, 36–37.) Skitsofrenia jaetaan oireiden mukaan eri luokkiin (Lähteenmäki 2001: 176).

Skitsofreniaan kuuluu aistimusten, tunnistuksen, muistin, havainnoinnin, tarkkaavaisuuden, mieleen palautuksen ja ajattelun häiriöitä (Rissanen 2007: 28). Lisäksi sen erityispiirteenä ovat toiminnan ohjauksen häiriöt ja motoriset vaikeudet (Lähteenmäki 2001: 177). Skitsofreniaa sairastavan ajattelutavasta puuttuu usein pitkäjänteisyys, päämäärätietoisuuden ja realiteettien heikkous. Useimmat skitsofreniaan liittyvät kognitiiviset häiriöt ovat pysyviä eivätkä ne etene sairauden aikana. (Rissanen 2007: 28, 30.)

3 IHMINEN JA YMPÄRISTÖ

Toimintaterapian ihmiskäsitys on humanistinen ja holistinen. Sen pohjana on käsitys ihmisestä jakamattomana fyysisenä, psyykkisenä, spirituaalisena ja sosiaalisena kokonaisuutena. Ihminen nähdään ainutlaatuisena, joka on aktiivinen, tutkiva, kokeileva ja palautetta hakeva yksilö. Ihmisellä on tarve tutkia ja hallita ympäristöään osallistumalla ja olemalla vastavuoroisessa suhteessa siihen. (Salo-Chydenius 1992: 40.) Ihminen, toiminta ja ympäristö ovat aina yhteydessä toisiinsa eikä niitä voida erottaa toisistaan. Ihminen toimii ja on vuorovaikutuksessa aina ympäristönsä kanssa. (Hagedorn 2000: 261, 265.)

Ympäristö ei ole pysyvä, staattinen tila, vaan se on jatkuvasti muuttuva. On lukuisia tapoja jaotella ympäristö eri osa-alueisiin, mutta toimintaterapiassa se yleensä jaotellaan fyysiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja institutionaaliseen ympäristöön. (Letts – Rigby – Steward 2003: 304.)

Opinnäytetyötämme ohjaavana mallina käytämme Gary Kielhofnerin (2008) inhimillisen toiminnan mallia (Model of Human Occupation). Se ohjaa näkemystämme ihmisen, ympäristön ja toiminnan välisestä suhteesta. Mallissa henkilö ja inhimillinen toiminta nähdään holistisena, dynaamisena systeeminä. Henkilön toiminnalla ja ympäristöllä on kiinteä yhteys toisiinsa. (Kielhofner 2002: 13, 39.) Käytämme Hannunharjun palvelukodin fyysisen ympäristön tarkempaan havainnointiin ja analysointiin Rosemary Hagedornin (2000) ympäristön analyysi ja adaptaatio teoriaa (Environmental analysis and adaptation) teoksesta *Tools for Practice in Occupational Therapy*. Ympäristön käsitteellistämisen kautta on ympäristön analysointi helpompaa, kun käsitteet ovat yhteisiä (Hagedorn 2000: 39–40).

Hyödynnämme työssämme myös ympäristöpsykologista näkökulmaa, kun tarkastelemme ihmisen ja hänen fyysis-sosiaalisen ympäristönsä vuorovaikutusta ja suhdetta. Ympäristöpsykologiassa ihminen ja ympäristö nähdään saman kokonaisuuden osina, joita ei voida erottaa toisistaan eikä toista voi määrittää ilman toista. Nykyään ollaan yhä enemmän kiinnostuneita ihmisen ja paikan välisestä vuorovaikutuksesta. Jokainen ihminen elää suhteessa johonkin paikkaan tai johonkin paikkojen järjestelmään esimerkiksi kodista, asuinalueesta ja kotikaupungista muodostuvaan järjestelmään. Jokaisella paikalla on omat ainutlaatuiset fyysiset piirteensä, toimintasisältönsä sekä yleensä monia toimijoita. (Aura – Horelli – Korpela 1997: 10, 15–16, 20.)

3.1 Inhimillisen toiminnan malli

Inhimillisen toiminnan malli jaetaan osa-alueisiin, joita ovat tahto, tottumus, suorituskyky, ympäristö ja toiminnan ulottuvuudet (Kielhofner 2008: 12). Vaikka nämä osa-alueet käsitellään seuraavissa luvuissa erikseen, tulee muistaa, että ne liittyvät kiinteästi toisiinsa.

3.1.1 Tahto

Ihmisellä on tarve ja halu toimia. Tämän lisäksi jokaisella ihmisellä on erilaiset ajatukset ja tunteet siitä, mitä on tärkeää tai olennaista tehdä. Nämä ajatukset vastaavat kysymyksiin ”onko tämä tekemisen arvoista?” tai ”pidätkö tästä?”. Tahtoon liittyvät ihmisen kapasiteetti ja tehokkuus, toimintojen tärkeys ja arvo henkilölle, sekä tekemisen nautinto ja mielihyvä. Ihminen haluaa tehdä sellaisia asioita, joita hän arvostaa, joihin hän tuntee pystyvänsä, sekä joista hän saa mielihyvää. (Kielhofner 2008: 13.)

Tahto ilmenee henkilön toimintaa koskevissa valinnoissa. Tahto jakautuu arvoihin, henkilökohtaiseen vaikuttamiseen sekä mielenkiinnon kohteisiin. Arvoilla tarkoitetaan muun muassa ihmisen henkilökohtaista vakaumusta hänelle merkityksellisistä asioista. Olennaisena osana sitä ovat ihmisen oma kulttuuri ja hänen tunteensa. Arvojen avulla määritellään myös millaista elämän tulisi olla ja kuinka kannattaa käyttäytyä. Myös tavoitteet määrittyvät arvojen kautta. Henkilökohtaisella vaikuttamisella tarkoitetaan tietoisuutta omista kyvyistä, sekä tunnetta omista vaikutusmahdollisuuksista. Henkilökohtaiseen vaikuttamiseen kuuluu lisäksi myös henkilön suhtautuminen erilaisiin haasteisiin ja halukkuus tai haluttomuus vaikuttaa toisiin ihmisiin. Henkilöllä tulisi olla sopivasti haasteita suhteessa omille kyvyilleen. Mielenkiinnon kohteita ovat asiat, jotka koetaan miellyttäväksi ja nautinnollisiksi. Kiinnostus toimintaan syntyy kokemuksen kautta. Ihmisellä on luontainen mielenkiinto ihmissuhteita, esteettisyyttä ja haasteita kohtaan. (Kielhofner 2008: 13–14, 35–45.)

Jokapäiväisessä elämässä tahdon osa-alueet ilmenevät yhteen kietoutuneina. Yhdessä henkilökohtainen vaikuttaminen, arvot ja mielenkiinnon kohteet muodostavat tunteet, ajatukset ja päätökset siihen toimintaan liittyen, jota henkilö tekee ja johon hän on sitoutunut (Kielhofner 2008: 13–14.)

3.1.2 Tottumus

Ihmisen toiminnassa on havaittavissa tiettyjä toiminnallisen suoriutumisen sekä käyttäytymisen malleja, jotka muodostavat suuren osan ihmisen jokapäiväisestä elämästä. Näitä malleja säätelevät tavat ja roolit. Toisin sanoen ihmisen tavat, rutiinit ja roolit määrittelevät sen miten ihminen käyttäytyy ja toimii. (Kielhofner 2008: 52.)

Ihmisen tavat ja rutiinit ovat toistuvan toiminnan kautta opittuja. Ihminen luo tapoja johdonmukaisesti tekemällä samoja asioita samassa kontekstissa. Asiat ovat ensin vaatineet huomiota ja keskittymistä, mutta myöhemmin toiminnasta on tullut automaattista. Tavat ovat hankittuja taipumuksia suoriutua johdonmukaisesti tutussa ympäristössä tai tilanteessa. Ihmisellä on päivän aikana useita eri tapoja toteuttaa toimintaa ja asioita. Päivittäinen rutiini ja ihmisen omanlainen tyyli toimia heijastuu hänen tavoistaan. Jokapäiväinen elämämme on muokkautunut omien rutiiniemme mukaan. Toistuvat hetkelliset ajanjaksot, kuten päivä, ilta, työviikko sekä viikonloppu, tarjoavat mahdollisuuden toistuville rutiineille ja toiminnoille. (Kielhofner 2008: 16, 52, 56.)

Tavat ohjaavat käyttäytymistä kuin kielioppi ohjaa kielten opiskelussa tai peliohjeet pelaamisessa. Ihminen hankkii tapoja elämänsä kuluessa havainnoimalla maailman toimimista. Esimerkiksi pukiessa ihminen tietää, mikä vaatekappale tulee pukea ensin, jotta lopputulos on järkevä. Ilman suuria muutoksia toimintakyvyssä tai elämässä, ihminen toimii tapojensa mukaan hyvin rutiininomaisesti oikeastaan edes ajattelematta miksi hän toimii tietyllä tavalla. Kun toimintakyvyssä tapahtuu muutos, saattavat myös tavat ja rutiinit muuttua valtavasti. Muutoksen takia ihminen ei pysty välttämättä toimimaan kuten aikaisemmin ja hänen tulee tarkastella tapojansa uudessa valossa. Hän joutuu ehkä rakentamaan täysin uusia tapoja toimia ja suoriutua päivittäin vastaan tulevista asioista. (Kielhofner 2008: 53–54.)

Tapoihin ja rutiininomaiseen käyttäytymiseen vaikuttavat myös ihmisen omat roolit. Ihminen toimii niin kuin omassa sen hetkisessä roolissa tulisi toimia. Ihmiset olettavat, että tietyissä rooleissa käyttäytyään tietyllä tavalla ja tästä poikkeaminen aiheuttaa hämmennystä. Tietyissä ammateissa kuuluu pukeutua työasuun, jolloin ilman lääkärin valkoista takkia esiintyvä lääkäri ei välttämättä ole kaikkien mielestä niin uskottava, kuin takkiin pukeutuneena. Ihmisellä on monia rooleja, jotka muuttuvat elämän aikana moneen kertaan, osa rooleista jää pois ja osa muuttaa muotoaan. Myös päivän aikana ihmisen roolit vaihtuvat tilanteiden mukaan. Toimintakyvyn muutoksilla on myös vai-

kutusta roolien muuttumiseen. Eri rooleissa myös puhetapa tai vuorovaikutus toisten kanssa saattaa muuttua. (Kielhofner 2008: 53–60.)

3.1.3 Suorituskyky

Asioiden tekeminen edellyttää ihmisiä aistimaan, tulkitsemaan maailmaa, liikuttamaan kehoaan, suunnittelemaan toimintaa ja kommunikoimaan sekä olemaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Jopa kaikkein tavallisimmissa toiminnoissa heijastuu ihmisen suorituskyvyn monimutkaiset ja hienojakoiset systeemit. Suorituskyky muodostuu eri asioista, kuten lihaksiston, luuston, hermoston sekä hahmotuksen ja kognition kuin myös kehon muiden elintoimintojen yhteisvaikutuksesta ihmisen jokapäiväisessä toiminnassa. Toimintakyvyn rajoitukset vaikuttavat oleellisesti suorituskykyyn, esimerkiksi liikuntakyvyn rajoitukset tai ongelmanratkaisukyvyn häiriintyminen voivat vaikuttaa suorituskykyyn heikentävästi. Myös ympäristöllä on vaikutusta ihmisen suorituskykyyn joko edistävästi, rajoittavasti tai estävästi. Suorituskykyyn vaikuttaa lisäksi myös ihmisen henkilökohtaiset kyvyt ja taidot. (Kielhofner 2008: 18, 68.)

3.1.4 Ympäristö

Inhimillisen toiminnan mallin mukaan ympäristö voidaan rajata fyysiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen, ekonomiseen ja poliittiseen ympäristöön. Ympäristön ulottuvuudet voivat vaikuttaa ihmisen toiminnalliseen elämään, valintoihin, rutiineihin ja suorituksiin joko edistävällä, estävällä tai rajoittavalla tavalla. Toisin sanoen ympäristö vaikuttaa henkilön toiminnalliseen osallistumiseen tarjoamalla mahdollisuuksia ja resursseja sekä luomalla olosuhteita, jotka rajoittavat ja esittävät vaatimuksia yksilölle. Eri konteksteissa ihmiset kohtaavat erilaisia fyysisiä tiloja, objekteja, ihmisiä, odotuksia ja mahdollisuuksia tehdä asioita. Samaan aikaan kulttuuriset, ekonomiset sekä poliittiset tekijät vaikuttavat myös osaltaan toiminnalliseen elämään.

Voimme visioida ympäristöä seuraavien ulottuvuuksien mukaan:

- objektit, joita ihmiset käyttävät toimiessaan
- tilat, joissa ihmiset toimivat

- konteksti, jossa toiminnan muodot ja tehtävät ovat käytettävissä ja ne ovat odotettuja ja tarpeellisia
- sosiaaliset ryhmät, kuten perhe, ystävät, naapurit, työtoverit
- poliittinen ja ekonomisen konteksti, jolla on vaikutusta ihmisen vapauteen ja voimavaroihin toimia ja tehdä valintoja (Kielhofner 2008: 86.)
- kulttuuri, joka vaikuttaa fyysisiin ja sosiaalisiin ympäristön näkökulmiin

Kulttuuri määrittelee kuinka fyysinen konteksti on järjestetty ja mitä esineitä me luultavasti kohtaamme sen kautta, eli sen kautta myös näemme ja kohtaamme fyysisen ympäristön. Kulttuuri on kokonaisvaltainen voima ympäristössä, jonka ihmiset ovat sisäistäneet. Myös ihmisen arvot, mielenkiinnot, roolit ja tavat heijastuvat kulttuurin kautta. (Kielhofner 2008: 96.)

3.1.5 Toiminnan ulottuvuudet

Toiminnan ulottuvuudet jakautuvat kolmeen osa-alueeseen; toiminnalliseen osallistumiseen, toiminnalliseen suoriutumiseen ja toiminnallisiin taitoihin. Toiminnallinen osallistuminen tarkoittaa osallistumista työhön, leikkiin tai päivittäisiin toimintoihin, jotka ovat osa sosiokulttuurista kontekstia ja toivottuja tai välttämättömiä henkilön hyvinvoinnille. Se ei ole ainoastaan toiminnallista suoriutumista vaan henkilökohtaisesti ja sosiaalisesti merkityksellistä tekemistä kuten vapaaehtoistyötä tai omasta kodista huolehtimista. Toiminnallinen suoriutuminen viittaa toiminnan muodon suorittamiseen esimerkiksi suihkussa käyntiin tai kakun leipomiseen. Teot, joista toiminnan muodon suorittaminen muodostuu, viittaavat puolestaan taitoihin. Ne ovat tarkoituksenmukaisia toimintoja, jotka jaetaan motorisiin taitoihin, prosessitaitoihin sekä viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin. (Kielhofner 2008: 101–103.)

3.2 Ympäristön analyysi ja adaptaatio teoria

Toimintaterapian näkökulmasta ympäristö käsitetään aina ihmisestä itsestään käsin. Ihminen on oman elämänsä keskipiste ja ympäristö muodostuu kerroksittain hänen ympärilleen. Lähimpänä on saatavilla oleva ympäristö, kauimpana saavuttamattomissa oleva. Ihmisen saaman kokemuksen kautta hän rakentaa tietoisuuttaan ympäristöstään ja

tämän kautta hän luo sisäisen tietoisuutensa kanssa mielikuvia ympäristöstään ja rakentaa oman maailmansa mielessään. (Hagedorn 2000: 40.)

Ihmisen näkökulmasta käsin ympäristön eri ulottuvuudet nähdään erilaisten kerrostumien kautta. Hagedorn (2000) jakaa ulkoisen maailman kolmeen osaan: saatavilla oleva alue (resource area), tutkittavissa oleva alue (explorately area) ja suljettu alue (closed area). Saatavilla oleva alue käsittää ne ihmiset, paikat ja esineet, joita ihminen käyttää jokapäiväisessä elämässään ja jotka ovat hänelle tuttuja. Tämä ympäristön alue mahdollistaa ihmiselle vapaan liikkumisen ja vuorovaikutuksen ympäristön kanssa. Muuttamalla tätä saatavilla olevaa ympäristöä ja adaptoitumalla siihen oman toimintansa kautta, ihmisellä on mahdollisuus saavuttaa se, mitä hän juuri sillä hetkellä tarvitsee. Saatavilla oleva ympäristö voidaan jakaa vielä pienempiin osiin ja näitä ovat välitön ympäristö (immediate), lähiympäristö (near) ja käytetty (used) ympäristö. (Hagedorn 2000: 39–41.)

Välittömän ympäristön alueeksi voidaan kutsua sitä aluetta, mikä on ihmisen käden ulottuvilla. Näin hän saavuttaa haluamansa käden ojennuksella tai kurkottamalla niin, ettei hänen tarvitse liikkua alkupisteestä. Aikuisen kohdalla tämän voi laskea kattamaan 1 – 1½ metriä. Tärkeimmät elementit välittömän ympäristön alueella ovat esineet, ihmiset ja fyysiset olosuhteet kuten esimerkiksi lämpö tai valaistus. Aisteilla on suuri vaikutus välittömän ympäristön havaitsemiseen ja siinä toimimiseen. Välitön fyysinen ja sosiaalinen ympäristö tarjoaa ihmiselle vihjeitä ja mahdollisuuksia erilaisiin toimintoihin, jotka voivat tapahtua joko tällä hetkellä tai lähitulevaisuudessa. Tämä alue antaa ihmiselle myös tietoa vaaroista ja vihjeitä niiden välttämiseksi. Välittömään ympäristöön lasketaan esimerkiksi lattia, seinät, ikkunat, huonekalut ja kirjat, jotka ovat ihmisen saavutettavissa käden etäisyydellä. (Hagedorn 2000: 41, 264.)

Ihmisen *lähiympäristö* käsittää tilan, jossa ihminen toimii. Sen voi kuvailla alueeksi, jonka sisällä ihminen liikkuu alkupisteestään muutaman askeleen etäisyydellä, esimerkiksi huoneessa tai tietyllä rajatulla alueella ulkona. Lähiympäristön voi kuvitella kuutioksi, joka on kaksi metriä korkea ja neljä metriä pitkä ja syvä, ja joka liikkuu ihmisen mukana. Siihen kuuluu esineet, joihin on mahdollista kurkottaa tai ne ovat muuten helposti saatavilla vaihtamalla paikkaa tai kävelemällä muutaman metrin. Kun ihminen toimii lähiympäristössään, on hän keskittynyt silloin tämän alueen sisällä oleviin asioihin, mutta samalla hän on tietoinen myös muusta ympäristöstä. Lähiympäristö koostuu

fyysisistä ja sosiokulttuurisista elementeistä, joiden avulla ihminen saa tietoa ympäristön vaatimuksista. Lähiympäristöllä on myös symbolinen sisältö, mikä tuo merkitystä ihmiselle. Materiaalit, vihjeet rooleista ja toiminnallisesta käyttäytymisestä, subjektiiviset reaktiot ja havaintokyky, jotka perustuvat muistitoimintoihin, ovat tällä ympäristön tasolla merkittäviä. Toisten käyttäytymisellä on myös tärkeä osa lähiympäristössä. (Hagedorn 2000: 41, 264–265.)

Käytetyn ympäristön osa-alueeseen kuuluu kaikki ne ihmisen ympärillä olevat paikat, joita hänen on mahdollista käyttää. Paikat ovat hänelle tuttuja ja hän liikkuu niissä rutiinomaisesti. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi asuintalo, puisto, kauppa tai kirjasto. Pienellä lapsella alue rajoittuu kotiin, lähinaapurustoon ja lapsen hoitopaikkoihin. Kun lapsi kasvaa, käytetyn ympäristön alue vähitellen kasvaa. Ihminen kokee käytetyn ympäristön tarjoamat puitteet itselleen hyödyllisiksi ja ne ovat hänelle tuttuja ja turvallisia. Vaaratilanteet ovat yleensä ennakoitavissa tällä alueella. Yllättävät uhkatilanteet saattavat aiheuttaa ihmisessä ahdistusta, jos niillä on negatiivinen vaikutus ympäristön tasa-painon säilyttämiseen. Ihmisen minäkuvaan, asenteisiin ja kykyihin on sanottu vaikuttavan käytetyn ympäristön runsaus tai puute. Näin ollen mahdollisuuksien puute itsensä toteuttamisessa voi johtaa ihmisen syrjäytymiseen tai antisosiaaliseen käyttäytymiseen. (Hagedorn 2000: 41–42, 265.)

Teoriassa *tutkittavissa oleva alue* käsittää koko muun maailman. Tämä alue sisältää ja tarjoaa ihmiselle uutta tietoa, mahdollisuuksia ja haasteita, jännitystä tuntemattomaan, uhkia ja vaaroja, joista toiset ovat ihmisen tuntemia ja toiset hänelle tuntemattomia. Ihmisen toimintaa ohjaa voimakkaasti halu tutkia ympäristöä. Ihminen pyrkii kontaktiin ympäristönsä kanssa ja hänelle on luontaista laajentaa reviiriään. Kun tietty ympäristö on tutkittu läpikotaisin ja se on ihmiselle tuttu, tulee siitä todennäköisesti osa hänen saatavilla olevaa ympäristöään. (Hagedorn 2000: 42.)

Ihmisen toimintaan *tutkittavissa oleva alue* vaikuttaa suoranaisesti vain silloin, kun hän toimii juuri tietyssä ympäristössä tietyllä hetkellä. Ympäristön sisältämät elementit ovat kuitenkin vaikuttamassa ihmisen toimintaan epäsuorasti lähes koko ajan. Kulttuurilla, politiikalla, taloudella, ruokatuotannolla, saasteilla, luonnonkatastrofeilla ja sodilla ynnä muilla voi olla ihmisen elämään kauaskantoisia vaikutuksia, vaikka ne eivät suoraan koskettaisi juuri hänen elämäänsä. (Hagedorn 2000: 42.)

Suljetuksi ympäristöksi kutsutaan sitä ympäristön aluetta, mistä ihminen ei ole tietoinen eikä hänen ole sinne mahdollista päästä. Vuosisatojen aikana tämä alue on pienentynyt eikä nykyihmisen tarvitse esimerkiksi itse matkustaa avaruuteen tietääkseen siitä tai tutkiakseen sitä. Ihminen muodostaa oppimisen kautta sisäisiä malleja tuntemattomista asioista ja paikoista. Nämä suljetut alueet haastavat ihmisen mielikuvituksen ja ymmärryksen. (Hagedorn 2000: 42–43.)

3.3 Mikroanalyysi ympäristön analysoinnin välineenä

Ympäristöä voidaan analysoida Hagedornin (2000) mikroanalyysin kautta. Se on ympäristön arviointiväline, jonka avulla ympäristöä tarkastellaan sen käyttäjän, eli työssämme Hannunharjun palvelukodin asukkaiden näkökulmasta käsin viiden eri osa-alueen mukaan. Näitä ympäristön osa-alueita ovat fyysisen ympäristön sisältö (content), käytännöllisyys (convenience), fyysinen ja psyykinen mukavuus (physical and psychological comfort), ympäristön vihjeet (cues) ja vuorovaikutus ympäristöön (communication) (Hagedorn 2000: 267). Mikroanalyysi soveltui mielestämme hyvin havainnointitilanteeseen, jossa havainnoimme asukkaita suhteessa fyysiseen ympäristöön. Se on myös pohjana havainnoinnin ja haastattelun teemoissa.

Fyysisen ympäristön sisällöllä tarkoitetaan välittömän fyysisen ympäristön tekijöitä, kuten tilaratkaisuja, huonekaluja, materiaaleja ja valaistusta (Hagedorn 2000: 267). *Ympäristön käytännöllisyydellä* tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin ympäristö mahdollistaa tilassa tapahtuvan tarkoituksenmukaisen toiminnan. Tilassa olevilla esineillä on toisiinsa suhde ja ne ovat ihmisen järjestelemissä paikoissa. Ne voivat olla lähellä tai kaukana toisistaan. Vaivaton pääsy niiden luo on välttämätöntä ja esineiden on oltava oikeilla kohdilla ergonomiselta kannalta katsottuna. Jos puutteita ympäristön käytännöllisyydessä ilmenee, tekee se ympäristöstä epäkäytännöllisen toimijan kannalta ja lisää näin väsymystä ja stressiä. Epäkäytännöllisyydellä on myös tehtävän suorittamista pitkittävä vaikutus. (Hagedorn 2000: 268.)

Ympäristön mukavuus jaetaan *fyysiseen ja psykologiseen mukavuuteen*. Ihanteellisimmillaan fyysinen ympäristö edesauttaa suoriutumista ja tekee toimimisesta miellyttävää. Ihmiskeho toimii parhaiten silloin kun elimistö pystyy ylläpitämään tasapainoa, eikä sitä uhkaa esimerkiksi kuumuus, kylmyys, melu tai muut epämiellyttävät tunteet. Fyysisen mukavuuden puute tekee toimimisesta epämiellyttävää. Jos tämän lähde on ihmistä lähellä, yrittää hän vaihtaa paikkaa tai lähteä nopeasti pois. Psykologiseen mukavuuteen

kuuluu turvallisuuden tunne. Ihmisellä on yksilöllinen havaintokyky liittyen turvallisuuteen, mutta tunne turvallisuudesta tuottaa jokaiselle hyvinvoinnin ja tehokkuuden kokemuksia. Mitä tutummassa tilassa ihminen toimii, sitä miellyttävämmäksi hän kokee tilassa toimimiseen. Psykologinen ja fyysinen mukavuus ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. (Hagedorn 2000: 268.)

Ympäristön vihjeillä tarkoitetaan sitä käyttäytymismallia, jonka tila ja siihen liittyvät elementit ja ihmiset herättävät yksilössä. Ne antavat ihmiselle vihjeitä siitä, miten hänen oletetaan tilassa käyttäytyvän. Aikuinen ymmärtää yleensä ympäristön vihjeitä aikaisempien kokemustensa perustella. Vihjeet voivat olla joskus monimerkityksellisiä, antaen liian vähän tai liian paljon informaatiota. Jos ihmisen havaintokyvyssä on ongelmia eikä hänen informaation prosessointikykyensä toimi täydellisesti, voi esineiden antamien vihjeiden ymmärtäminen epäonnistua ja johtaa epäasialliseen käyttäytymiseen tai niillä ei ole minkäänlaista merkitystä ihmisen toiminnalle. Sosiaaliset vihjeet ovat ihmiselle tärkeitä. Ihmisten välisen kommunikoinnin on oltava selkeää, käsittäen sekä verbaalisen että non-verbaalisen kommunikoinnin. Jos ihmisellä on vaikeutta ymmärtää vihjeitä, hän ei pysty erottelemaan niitä ja käyttäytymään niiden tarkoittamalla tavalla. Ympäristön vihjeet antavat myös tietoa mahdollisista vaaroista tai uhkista, jotka voivat olla välittömän ympäristön ulkopuolella. Hajut, hälytysäänet ja tunne kuumuudesta ovat esimerkkejä mahdollisesta uhkasta. (Hagedorn 2000: 268.)

Vuorovaikutus ympäristöön on tärkeää ihmisen toiminnan kannalta. Ympäristössä toimivat muut ihmiset ovat merkittävä osa sen miellyttävyyttä. Ympäristön tulee tarjota mahdollisuus omaan henkilökohtaiseen tilaan. Jos joku tunkeutuu liian lähelle ihmistä, tämä koetaan uhaksi. Esimerkiksi tungoksessa ihminen saattaa tuntea olonsa epämiellyttäväksi. Monissa kulttuureissa on määrätty, miten lähellä toinen ihminen toista saa olla. Tämä on selkeä ja tavanomainen sääntö turvallisuuden tunteesta. Erilaisissa tilanteissa yksityisyys näyttää eri tavoin. (Hagedorn 2000: 269.)

3.4 Fyysinen ympäristö kuntouttavana ympäristönä

Fyysinen ympäristö on osa kokonaisvaltaista terveyskäsitystä, jonka merkityksestä ihmisen hyvinvoinnille tiedetään vähän (Latikka 1997: 5). Fyysisen ympäristön ominaisuudet kytkeytyvät tiiviisti psykologisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, joiden kautta fyysinen ympäristö havaitaan. Fyysinen ympäristö on aina konkreettisesti läsnä. Valtaosa ihmisen ajasta ei kulu esimerkiksi toisten ihmisten kanssa seurustellessa, vaan seinien,

tuolien, erilaisten tilojen, esineiden, puiden ja henkilöiden niille antamien merkitysten kanssa. (Latikka 1997: 6.)

Inhimillisen toiminnan mallissa fyysinen ympäristö jaetaan tilaan ja välineisiin. Ne voivat olla joko luonnollisia tai rakennettuja. Rakennettu tila, esimerkiksi asunto, heijastaa kulttuuria, johon se kuuluu. Kyseiseen kulttuuriin kuuluvat henkilöt tunnistavat myös, millaisia toiminnallisia mahdollisuuksia erilaiset rakennetut tilat ja välineet heille tarjoavat. (Kielhofner 2002: 103.) Fyysisen ympäristön sisällöllä tarkoitetaan välittömän fyysisen ympäristön tekijöitä, kuten materiaaleja, huonekaluja, tilaratkaisuja ja valaistusta (Hagedorn 2000: 269).

Fyysinen ympäristö sisältää käsin kosketeltavat, näkyvät objektit. Ne voivat olla elottomia tai elollisia. Elottomat objektit voivat olla muodostuneet luonnon muovaamina tai ne voivat olla ihmisen rakentamia. Elollisia objekteja puolestaan ovat esimerkiksi kasvit tai eläimet. Elottomat ja orgaaniset objektit voivat olla kiinteitä, muuttumattomia tai ne voivat altistaa ympäristön muutoksille. Objektien fyysisiin ominaisuuksiin kuuluvat muoto, koko, väri, rakenne ja lämpö. Objektit voivat aiheuttaa ääntä tai tuoksua ja niillä voi olla kineettisiä ominaisuuksia – ne voivat liikkua tai väristä. Elottomia objekteja ovat muun muassa erilaiset koneet, esimerkiksi tietokone ja pesukone, huonekalut ja kalusteet. Elottomiin objekteihin kuuluvat ihmisen tekemät esineet, jotka voivat olla käytännöllisiä, koristeellisia tai symbolisia. Koristelulla on merkitystä ihmiselle ornamentaalisessa tarkoituksessa. Erilaiset merkit välittävät ihmiselle informaatiota tietyllä tavalla. Elottomiin objekteihin kuuluvat lisäksi rakennelmat, jotka ovat ihmisen rakentamia tai kokoamia esimerkkinä talot, sillat, tiet ja padot. (Hagedorn 2000: 262.)

Elottomat objektit voidaan luokitella toiminnallisiin tai ei-toiminnallisiin. Ne luokitellaan myös muihin ryhmiin, esimerkiksi vaarallisiin, koristeellisiin tai symbolisiin. Toiminnalliset objektit ovat hyödyllisiä ja käytännöllisiä esineitä. Objektilla on olemassa jokin käytännöllinen tarkoitus ja se mahdollistaa jonkin tietyn asian tekemisen. Esimerkiksi kuppi ja kirja luokitellaan toiminnallisiin objekteihin. Ei-toiminnalliset objektit eivät ole ihmisen toimintaa ajatellen käytännöllisiä eikä niillä myöskään ole ornamentaalista tai symbolista arvoa. Niitä ovat esimerkiksi roskat, sotku, väärässä paikassa olevat tavarat ja toimimattomat, rikkimenneet esineet. Vaaralliset objektit tuottavat riskin käyttäjälle tai ihmisille, jotka ovat niiden lähellä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi myrkyt, raskaat esineet tai esineiden terävät kulmat. Symbolisista objekteista osa on yleises-

ti ymmärrettäviä, mutta toisilla objekteilla on olemassa vain tietyille ihmiselle henkilökohtainen, muistoja tuova merkitys. (Hagedorn 2000: 262–263.)

Perimmältään kuntoutumisessa on kysymys ihmisen toiminnasta, toimintaedellytyksistä ja toimintakyvystä. Toimintakykyä ei voida ymmärtää ilman ympäristön merkitystä toimintaedellytysten luoja tai estäjänä. Kuntoutumisen yleisenä päämääränä pidetään parasta mahdollista tasapainoa kuntoutujan omien fyysisten ja psykososiaalisten toimintaedellytysten ja toimintatarpeiden sekä hänen toimintaympäristönsä välillä. (Kettunen – Kähäri-Wiik – Vuori-Kemilä – Ihalainen 2002: 14, 19, 30.)

Kuntoutuksen päämääränä voidaan pitää kuntoutettavan fyysisen, psyykkisen ja psykososiaalisen toimintakyvyn ja elämänlaadun parantamista, henkilökohtaisen tyytyväisyyden ja sosiaalisen kelpoisuuden lisäämistä (Rissanen 2007: 79). Psykiatrisen pitkäaikaispotilaan kuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa hänen itsetuntoaan, parantaa elämänlaatua ja auttaa sopeutumaan yhteiskuntaan. Kuntoutuksessa korostuu tavoitteellisuus, konkreettisuus ja toiminnallisuus. Toiminnallisuus sisältää itsestä huolehtimisen, mielekkään työn ja vapaa-ajan. Tavoitteellinen toiminta lisää elämän kokemista merkitykselliseksi. (Häikiö – Malinen 1994: 10–11.) Skitsofreniaa sairastavan kuntoutuksen lähestymistapana on pyrkimys ymmärtää, mistä skitsofreniassa on kysymys yksilön persoonallisuuden, hänen elämäkulkunsa ja ihmissuhteiden näkökulmasta. Jokainen ihminen kokee asiat omalla tavallaan ja sairauden kulku on yksilöllistä. Perusedellytyksenä on, että skitsofreniaa sairastava kuntoutuja oppisi kokemaan, tiedostamaan ja kuntouttamaan itseään suhteessa toisiin ihmisiin. Kuntoutuksen tavoitteena on, että ihminen tulisi tietoiseksi ympäristöstään ja pyrki mukautumaan siihen. (Rissanen 2007: 23, 31, 79.)

Mielenterveyttä tukeva ympäristö on sellainen, mikä tukee todellisuudentajua ja auttaa ylläpitämään itsehallintaa eli kontrollia. Psykkisesti sairaat ihmiset tarvitsevat usein selkeitä ja yksiselitteisesti ohjaavia ympäristön viestejä ja merkkejä. (Liikanen 2001: 27.) Turvallisen hoitoympäristön kautta asukas voi jäsentää maailmaansa ja minuuttaan. Eheyttävä ympäristö tarjoaa myös elämän ja toiveikkuuden kokemuksia. (Liikanen 2001: 65.) Hyvä fyysinen ympäristö on yksi ihmisen hyvän elämän edellytyksistä (Tapaninen ym. 2002: 19). Ihanteellisimmillaan fyysinen ympäristö edesauttaa suoriutumista ja tekee toimimisesta miellyttävää (Hagedorn 2000: 268).

Mielenterveyden kannalta hyvän ympäristön teemoiksi voidaan lukea seuraavat; kontrastit, keskeneräisyys, toiminnallisuus, yhteys luontoon, esteettisyys, turvallisuus, hallittavuus ja kanssakäyminen (Tapaninen ym. 2002: 145).

Ympäristön sisältämät erilaiset *kontrastit* auttavat ihmistä hahmottamaan elämää erilaisen vastakkaisten lähtökohtien pohjalta. Kontrastien avulla ihminen oppii arvioimaan itseään suhteessa erilaisuuteen. Hyvä ja mielenterveyttä tukeva ympäristö sisältää aina *keskeneräisyyden* elementtejä. Tämä merkitsee sitä, että ympäristöä on mahdollista muokata ja siihen on ihmisen mahdollista vaikuttaa. Ympäristössä täytyy olla väljyyttä eikä sitä pitäisi rakentaa koskaan ihmisen kannalta liian valmiiksi. Keskeneräisyydellä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että ympäristö jää välinpitämättömyyden takia kesken tai vajaaksi. (Tapaninen ym. 2002: 145–146.)

Ympäristön *toiminnallisuudella* tarkoitetaan sitä, että ympäristön pitäisi sisältää haasteellisia ja toiminnallisia lähtökohtia, jotka tukevat ihmisen omatoimisuutta, yrittämistä, itsensä voittamista, motoriikkaa ja eri aistien kehittämistä. Ihmisellä pitäisi olla ympäristössään ja kodissaan *yhteys luontoon* eli ilmaan, veteen, tuleen ja maahan eli yhteys alkuelementteihin. Ihmisen pitäisi saada kokea nämä elementit jossain muodossa lähiympäristössään. (Tapaninen ym. 2002: 146.) Jokapäiväisellä rakennetulla ympäristöllä ja siihen liittyvillä luontotekijöillä on tärkeä merkitys ihmisen toiminnalle ja psykologiselle kehitykselle (Aura – Horelli – Korpela 1997: 7). Ympäristön tulee pitää sisällään myös *esteettisyyden* ja harmonian elementtejä, jotta aistien käyttö saisi syvyyttä (Tapaninen ym. 2002: 146).

Ympäristön *turvallisuus* tukee mielenterveyttä. Sen on tarjottava vaihtelevuutta ja vaihtoehtoisia käyttötapoja toimintakyvyltään erilaisille henkilöille ja oltava myös viihtyisä. Yliverveellinen ympäristö voi kuitenkin pahimmassa tapauksessa olla mielenterveyttä heikentävä, jos se on liian nyanssiton, hygieeninen ja liian puhtaaksi tehty. Ympäristön tulisi tarjota ihmiselle mahdollisuus monenlaiseen elämiseen. (Tapaninen ym. 2002: 90, 146.) Viihtyisässä ympäristössä ihminen voi kerätä positiivisia ja henkisiä resursseja (Liikanen 2001: 9).

Ympäristön *hallittavuudella* puolestaan tarkoitetaan, että ympäristön rakentamisessa on otettava huomioon, että se on rakennettu ihmisen mittakaavassa ja sen on oltava ihmiselle läheinen. Lisäksi on tärkeää, että ympäristö mahdollistaa ihmisten välinen *kanssakäymisen* ja toisista huolta pitämisen. (Tapaninen ym. 2002: 145–146.) Ihmiset odotta-

vat ympäristöltä eri elämänvaiheissa ja eri aikoina erilaisia asioita. Mitä paremmin ihmisillä on elinympäristössään mahdollisuus yksityisyyteen ja vetäytymiseen, sitä paremmin he pystyvät myös osallistumaan yhteisyyteen ja vuorovaikutukseen. (Liikanen 2001: 27.)

4 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSASETELMA

Yhteistyökumppanimme HCN Oy:n vuoden 2008 teemaksi oli muodostunut ympäristö. Aihe oli noussut ajankohtaisena esille, kun organisaatiossa oli mietitty laatuosaamisen laajentamista myös ympäristöasioihin. Organisaatiossa ei ole aiemmin tutkittu fyysisen ympäristön osa-aluetta. Kyselyissä, joissa on mitattu asukastyytyväisyyttä, on asuinoloista kysytty yleisellä tasolla. HCN Oy:n pääpaino omissa kehittämishankkeissa on ollut sosiaalisessa ympäristössä.

Koska HCN Oy:n pääpaino omissa kehittämishankkeissa on ollut sosiaalisessa ympäristössä, ajattelimme, että meidän opinnäytetyömme on hyvä keskittyä johonkin toiseen ympäristön osa-alueeseen. Myös toinen ryhmä tekee samaan aikaan opinnäytetyötä HCN Oy:lle vertaistuesta ja sen hyödyntämisestä työsalitoiminnassa, joten näin ollen meidän työmme rajaaminen fyysiseen ympäristöön oli senkin kannalta perusteltua.

Opinnäytetyön julkaisu tapahtuu HCN Oy:n sosiaalisen kuntoutuksen vastaavien tapaamisen yhteyteen järjestetyssä tilaisuudessa huhtikuussa 2009, minkä jälkeen työ jaetaan kaikille organisaation yksiköille.

Opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelmiksi valitsimme teemahaastattelun ja osallistuvan havainnoinnin. Valitsimme molemmat menetelmät sen vuoksi, että saisimme kattavan kuvan siitä, millaisena asukkaat itse Hannunharjun palvelukodin uudet tilat kokevat sekä miltä tilat näyttävät toimintaterapian näkökulmasta tarkasteltuina.

4.1 Teemat aineistonkeruussa

Aineistonkeruuteemat olemme valinneet HCN Oy:n toiveiden ja arvojen, Hagedornin ympäristön analyysi ja adaptaatio teorian ja mikroanalyysin sekä Kielhofnerin inhimillisen toiminnan mallin mukaan. Seuraavaksi esitellyssä taulukossa ensimmäisessä sarak-

keessa on teema, toisessa tarkentavia esimerkkikysymyksiä teemaan liittyen ja kolmannessa ilmenee, mistä lähtökohdista teema on noussut.

TAULUKKO 1. Aineistonkeruun teemat

TEEMAT		Lähtökohta
Turvallisuus	<ul style="list-style-type: none"> Miten turvallisuus näkyy fyysisissä tiloissa? Millaisena asukkaat kokevat asuinyksikön? Mikä tekee tiloista turvallisen? Missä tilassa asukas kokee olonsa turvalliseksi ja missä ei? Miksi? 	- HCN Oy - Hagedorn (Mikroanalyysi: psykkinen ja fyysinen mukavuus)
Fyysisten tilojen käytännöllisyys ja mielekkyys	<ul style="list-style-type: none"> Miten käytännöllisiä tilat ovat asukkaan näkökulmasta? Millaisia käytännöllisiä elementtejä niissä on nähtävissä? Miten asukkaat hakeutuvat käyttämään tiloja? Kokevatko asukkaat tilat miellyttäväksi? Missä tilassa asukkaat viihtyvät parhaiten? Millaiset elementit voisivat parantaa asukkaiden viihtyvyyttä tiloissa? 	- Hagedorn (Mikroanalyysi: ympäristön käytännöllisyys) - Kielhofner - Ympäristöpsykologia
Yksityisyys	<ul style="list-style-type: none"> Miten tilat edistävät/estävät mahdollisuutta yksityisyyteen? Miten asukkaat kokevat mahdollisuutensa yksityisyyteen? 	- HCN Oy - Kielhofner - Hagedorn (Mikroanalyysi: vuorovaikutus ympäristöön)
Yhteisöllisyys	<ul style="list-style-type: none"> Miten tilat edistävät/estävät yhteisöllisyyden syntymistä? Missä tiloissa tämä toteutuu? 	- HCN Oy - Kielhofner
Vuorovaikutuksen tukeminen	<ul style="list-style-type: none"> Miten fyysiset tilat edistävät/estävät vuorovaikutuksen syntyä? 	- Hagedorn (Mikroanalyysi: vuorovaikutus ympäristöön) - Kielhofner
Fyysiset tilat toiminnan mahdollistajana	<ul style="list-style-type: none"> Millaisia toimintoja tilat mahdollistavat? Kohtaavatko tilojen mahdollisuudet ja asukkaiden toiveet ja tarpeet toisensa? Millaisia toimintoja asukkaat toivoisivat niiden mahdollistavan? Miten paljon asukkailla on mahdollisuus vaikuttaa? Estävätkö tai rajoittavatko tilat joitakin tiettyjä toiminnan muotoja? Löytyykö tiloista tarvittavat välineet toimintoihin? 	- Hagedorn (Mikroanalyysi: ympäristön käytännöllisyys) - Kielhofner - Ympäristöpsykologia
Ympäristön vihjeet	<ul style="list-style-type: none"> Millaisia vihjeitä ympäristö antaa/sisältää? Miten hyvin nämä antavat vihjeitä asukkaille heidän toimintaansa ajatellen? 	- Hagedorn (Mikroanalyysi: ympäristön vihjeet)
Kodinomaisuus	<ul style="list-style-type: none"> Miten kodinomaisina asukkaat kokevat tilat? 	- HCN Oy
Fyysisen ympäristön sisältö ja esteettömyys	<ul style="list-style-type: none"> Onko Hannunharjun palvelukodin ympäristö esteetön kaikkien asukkaiden kannalta? 	- Hagedorn (Mikroanalyysi: fyysisen ympäristön sisältö), - Kielhofner

Turvallisuutta voidaan pitää perusedellytyksenä ympäristössä tapahtuvalle toiminnalle. Ihmisen on pystyttävä turvallisesti liikkumaan fyysisissä tiloissa ja löytämään oma paikkansa tilassa. Fyysinen turvallisuus pitää sisällään ympäristön saasteettomuuden, inhimillisen mittakaavan, runsaasti aistiärsykykeitä, hyvät rakennusmateriaalit, jotka ovat kestäviä, erilaisia muotoja sekä luonnon. Ihmisen sosiaalisen turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat muun muassa yksityisyyden ja yhteisyyden kokemukset sekä se, että hänellä on mahdollisuus toteuttaa erilaisia toimintoja. Ympäristö voi tukea ajallista rytmiä ja jatkuvuutta, jotka ovat turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä. (Horelli 1983: 55.)

Ympäristön *käytännöllisyys* mahdollistaa ihmisen tarkoituksenmukaisen toiminnan tilassa. Tilassa olevilla esineillä ja niiden järjestyksellä on vaikutusta tilan käytännöllisyyteen. Ihmisen toiminnan kannalta esineiden tulisi olla sijoiteltuna niin, että ihmisen toiminen tilassa on mahdollisimman vaivatonta. Ympäristön käytännöllisyydellä on yhteys ympäristön *mielekkyyteen*. (Hagedorn 2000: 268.)

Ihminen tarvitsee *yksityisyyttä*, joka fyysisen ympäristön on mahdollistettava (Latikka 1997: 30). Merkittävää on, että jokaisella on mahdollisuus valita yksinolon ja muiden seurassa olemisen välillä. Ihminen tarvitsee oman henkilökohtaisen tilansa, oman reviiirin. Jos jokin uhkaa henkilökohtaista tilaa, kokee ihminen sen epämiellyttävänä. Tämä henkilökohtainen tila muuntuu jonkin verran tilanteesta toiseen ja siihen vaikuttaa muun muassa ympäristön ominaisuudet ja tehtävän luonne. Aikuisella henkilökohtainen tila on kuitenkin yleensä melko vakiokokoinen ja hallittu. Se on yksi ihmisen minän rajojen, esimerkiksi yksityisyyden, säätelykeino. Kun ihminen tietää, kenen reviiristä on kyse, on hänen silloin helpompi toimia. Skitsofreniaa sairastavalla tämä henkilökohtainen tila ei kuitenkaan aina toimi samoin, vaan se on yleensä hyvin pieni, lähes olematon tai liian suuri. Sen vuoksi skitsofreniaa sairastavan ihmisen ympäristössä vaaditaan joustavuutta ja ainakin tietyn minimi-tilan kunnioittamista. (Horelli 1983: 51–53.)

Hyvä ympäristö helpottaa sosiaalista kanssakäymistä ja houkuttelee osaltaan *yhteisöllisyyteen* (Tapaninen ym. 2002: 86). Yhteisö ilmentää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sillä on usein toiminnallisia tavoitteita (Mattila 2002: 107).

Ihminen kehittyy *vuorovaikutussuhteessa* ympäristöjen kanssa, joissa hän toimii. Nämä ympäristöt aktivoivat erilaisia vuorovaikutussuhteita. Ne ovat mukana määrittelemässä ihmistä ja sitä, millaisena hän kokee itsensä ja maailman. (Horelli 1983: 55.) Vuorovaikutusta voidaan kuvata prosessiksi, jossa ihmiset vaikuttavat toistensa tunteisiin, ajatuk-

siin ja reaktioihin. Vuorovaikutukseen lasketaan keskustelun lisäksi myös ilmeet, eleet, äänensävy ja kosketus, jotka voivat toisinaan olla myös merkityksellisempiä kuin sanat. (Häikiö – Malinen 1994: 12.) Toimintaympäristön tulisi mahdollistaa vuorovaikutussuhteita. Sen tulisi olla valinnainen ja koostua monenlaisista reviiireistä, jotka ihminen kokee itselleen turvallisiksi ja hallittaviksi. (Horelli 1983: 55.)

Palvelukodin fyysisten tilojen pitäisi mahdollistaa erilaisten toimintojen toteutumista. Fyysinen ympäristö joko edistää tai rajoittaa toimintaa. Aivojen fysiologia on välittömästi riippuvainen ympäristöstä, sillä ärsykeköyhä ympäristö ei tarjoa riittävästi virikkeitä. Jokainen ihminen tulkitsee ympäristöään aina oman persoonallisen tapansa ja kokemuksensa kautta. Psykoottisella ihmisellä on todettu olevan monenlaisia tulkintahäiriöitä, joiden takia ympäristön havainnointi voi olla heikompaa. Tällöin fyysinen ympäristö, ja sen suunnittelu juuri tälle asiakasryhmälle, voi olla toimintakykyä tukeva. (Horelli 1983: 49.)

Toiminta yhdistää ihmisen ympäristöön ja tuottaa kokijalle erilaisia merkityksiä ihmisen persoonallisuudesta, tavoitteista ja olosuhteista riippuen. Fyysisen ympäristön elementeillä eli tiloilla ja esineillä on merkitystä ihmiselle siinä määrin, kun ne edistävät ”minän” toimintakykyä. Ihminen muokkaa omaa todellisuuttaan ja ympäristölle antamia merkityksiä ulkopuolelta saamistaan vaikutteista käsin. Ihminen jättää aina ympäristöön siinä toimiessaan merkkejä ja heijastaa siihen omia henkilökohtaisia merkityksiään. Ympäristöllä on siis ihmiselle persoonallinen merkitys, joka piilee siinä, että aineellinen ympäristö toimii osana ihmisen ympäristösuhteen säätelyä ja näin ollen on ihmisen toimintakykyä tukeva. (Horelli 1983: 50.)

Monikäyttöiset tilat tarjoavat tavallista runsaslukuisempia ja monimuotoisia mahdollisuuksia käyttäjälle. Tilojen monikäyttöisyys myös edistää yhteisöllisyyden kehittymistä. Tiloja voi kutsua monikäyttöisiksi silloin, kun ne on suunniteltu ja toteutettu niin, että samoja tiloja voidaan käyttää eri aikoina erilaisiin tarkoituksiin sekä tilojen osia voidaan käyttää samanaikaisesti erilaisiin tarkoituksiin. Monikäyttöisiltä tiloilta vaaditaan myös joustavuutta ja ne voidaan tarpeen mukaan muokata helposti toiseen käyttötarkoitukseen. (Tapaninen ym. 2002: 42, 114.)

Toimintaympäristö muodostaa ihmisen kasvulle ikään kuin kehykset ja on eri ihmisillä erikokoinen (Horelli 1983: 48). Ihmisen elämisen toiminnot jaetaan usein karkeasti työhön, vapaa-aikaan ja itsestä huolehtimiseen (Hagedorn 2000: 20).

Ympäristön vihjeillä on merkitystä ihmisen toiminnalle. Ihminen näkee ympäristönsä suoraan merkityksinä ja mahdollisuuksina johonkin, esimerkiksi ihminen näkee tietyn esineen suoraan tuoliksi, joka on tarkoitettu istumiseen. Ihminen poimii ympäristöstään sellaisia aineksia, jotka sopivat juuri hänen toimintaansa. Esineet kertovat ihmiselle, mitä niillä tehdään. (Aura – Horelli – Korpela 1997: 28.) Ihmiset ikään kuin lukevat niitä vihjeitä, joita ympäristö heille tarjoaa ja pyrkivät ymmärtämään sen kieltä ja koodoja omilla tavoillaan. Jos nämä eivät ole ihmiselle itselleen tuttuja tai hän ei ymmärrä niiden tarkoitusta, jäävät ne ihmiselle vieraiksi eikä hän toimi niiden mukaan. (Aura – Horelli – Korpela 1997: 41.)

Kodinomaisuus on tärkeää ihmiselle. Tuttu ympäristö, tutut esineet ja näkymät auttavat tukemaan kuntoutujan tila- ja aikaorientaatiota. Kun ihminen orientoituu tilaan, hän jäsentää sitä ja rakentaa suhdettaan ympäristöön. Kotiin tai omaan tilaan kuuluu ihmisen vahva subjektiivinen kokemus, se ei ole vain hänelle pelkkä fyysinen tila. (Tapaninen ym. 2002: 104.)

Kun ihminen muokkaa henkilökohtaista ympäristöään persoonalliseksi, se auttaa häntä juurtumaan ympäristöön ja sitoutumaan siihen helpommin. Personalisoitu ympäristö koetaan yleensä viihtyisäksi ja omaleimaiseksi. Tällainen ympäristö kertoo tilasta välittämistä ja siitä, kenelle se kuuluu. (Horelli 1983: 53.) Tilan personalisointi tukee ihmisen minuutta. Ympäristön personalisointia esiintyy myös ryhmätasolla, jolloin sen on todettu lujittavan ryhmäidentiteettiä. (Aura – Horelli – Korpela 1997: 54.)

Fyysisen ympäristön esteettömyys tekee liikkumisesta helpompaa ja on ihmisen omaa selviytymistä tukevaa sekä vähentää palveluiden tarvetta. Tärkeää on, että tilat ovat teknisesti hyvät, riittävät, turvalliset sekä esteettömät kaikille tilojen käyttäjille. Fyysisen ympäristön esteettömyys myös estää syrjäytymistä. Esteettömässä ympäristössä keskeistä on, että ihminen pääsee liikkumaan koko matkan esteettömästi. Tämä sisältää kaikki matkan yksityiskohdat: kynnykset, oviaukot, portaat, porraskaiteet, hissit, pääsyn pihalle ja niin edes päin. (Tapaninen ym. 2002: 42–43, 109, 111.)

4.2 Aineistonkeruumenetelmät

Opinnäytetyömme tutkimusmenetelmäksi valitsimme tapaustutkimuksen. Analysoitava aineisto muodostaa kokonaisuuden eli toisin sanoen tapauksen (Eskola – Suoranta 1998: 66). Työssämme olemme hakeneet Hannunharjun palvelukodin asukkailta itseltään tie-

toa muun muassa siitä, millaisia kokemuksia heillä on palvelukodin uusista fyysisistä tiloista, miten tilat tukevat tai rajoittavat asukkaiden toimintoja ja millaisia mahdollisuuksia asukkailla on vaikuttaa tiloihin ja niissä tapahtuvien toimintojen laatuun. Aineistonkeruumenetelmänä olemme käyttäneet haastattelua ja havainnointia ja näiden menetelmien avulla saatua aineistoa tarkastelemme taustateorioiden kautta.

Aineistonkeruussa teemat olivat samat sekä haastattelussa että havainnoinnissa, lukuun ottamatta kodinomaisuutta. Kodinomaisuuden havainnoiminen olisi ollut meidän näkemysellemme siitä, millaisena me henkilökohtaisesti koemme palvelukodin kodinomaisuuden. Näin ollen katsoimme järkeväksi kartoittaa vain haastattelun avulla sitä, miten kodinomaisena asukkaat itse kokevat Hannunharjun palvelukodin. Seuraavassa kerromme tarkemmin valitsemistamme aineistonkeruumenetelmistä.

4.2.1 Asukkaiden haastattelu

Kartoitimme asukkaiden näkemystä Hannunharjun palvelukodin fyysisestä ympäristöstä teemahaastattelun muodossa ryhmähaastatteluna. Selvitimme muun muassa, millaisena asukkaat itse kokevat uuden asuin- ja toimintaympäristönsä Hannunharjun palvelukodissa. Haastattelu oli sopiva menetelmä ajatellen juuri asukasnäkökulman esille saantia. Aidon asiakasnäkökulman esiin saaminen vaatii laadullisia tutkimusmenetelmiä, joiden avulla vuoropuhelu ja jakaminen ovat mahdollisia (Salo-Chydenius 2002: 9).

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, joka on ennalta suunniteltu, haastattelijan alulle panema tilanne, jossa molemmilla osapuolilla on vaikutusta toisiinsa. Normaalit fyysiset, sosiaaliset ja kommunikaatioon liittyvät asiat vaikuttavat haastattelutilanteeseen. On tärkeää, että haastateltava voi luottaa siihen, että hänen esille tuomat asiat käsitellään luottamuksellisesti. Haastattelut voidaan jakaa strukturoituun-, puolistrukturoituun-, teema- ja avoimeen haastatteluun (Eskola – Suoranta 2008: 85.)

Käyttämässämme teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat etukäteen määritelty (liite 1). Menetelmänä teemahaastattelu eroaa strukturoidusta haastattelusta niin, ettei siinä kysymyksillä ole tarkkaa muotoa ja järjestystä. Haastattelijan on pidettävä huolta, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään läpi haastateltavan kanssa. Teema-alueiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelussa. Haastattelijalla on olemassa jonkinlainen tukilista teemoista, mutta ei valmiita kysymyksiä. Teemahaastattelu on muodoltaan avoin, jolloin haastateltava pääsee halutessaan puhumaan varsin

vapaamuotoisesti. Lisäksi teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu edes jossain määrin samoista asioista. Teemat muodostavat konkreettisen kehikon haastattelulle, joiden avulla aineiston purun jälkeen haastatteluaineistoa voi lähestyä jäsentyneemmin. (Eskola – Suoranta 2008: 86–87.)

Valitsimme haastattelun muodoksi ryhmähaastattelun yhdessä ohjaajamme (HCN Oy) Riina Tuohenmaan kanssa. Ryhmän koko oli viisi henkilöä. Teorian avulla olimme tehneet haastattelutilanteeseen valmiit teemat, joihin haimme vastauksia. Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa paikalla on samalla kertaa useita haastateltavia. Tavoitteena on saada aikaan ryhmäkeskustelu haastattelijan haluamasta aiheesta tai teemoista. Ryhmähaastattelussa voidaan mahdollisesti saada enemmän tietoa aikaan, kuin yksilöhaastattelussa, sillä ryhmästä voi löytyä tukea, rohkaisua ja se voi johtaa muisteluun. Ryhmähaastattelussa saadaan myös kerralla haastateltua useampia ihmisiä. Haastateltavien pitäisi olla melko homogeeninen ryhmä, jotta kaikki ymmärtäisivät esitetyt kysymykset ja käytetyt käsitteet ja näin edes jonkinlainen keskustelu olisi mahdollista. (Eskola – Suoranta 2008: 94–97.) Hannunharjun palvelukodin henkilökunta oli valinnut asukkaat, joista haastattelun ryhmä koostui.

Haastattelutilanteessa käytimme apuna tiedon keräämiseen ottamiamme valokuvia Hannunharjun palvelukodin fyysisistä tiloista. Niiden tarkoituksena oli toimia ajattelun ja muistin tukena ja auttaa hahmottamaan käsiteltäviä teemoja. Mielenterveyskuntoutujan voi olla vaikea ilmaista itseään sanallisesti. Toiminta voi auttaa mahdollistamaan kommunikaatiota ja auttaa löytämään sanoja asioille, joita henkilön voi olla vaikea sanallistaa tai antaa niille merkityksiä (Salo-Chydenius 1992: 171).

4.2.2 Fyysisten tilojen havainnointi

Teemahaastattelun lisäksi käytimme havainnointiarviointia ympäristön tarkasteluun. Osallistuvan havainnoinnin avulla kartoitimme, miten fyysinen ympäristö tukee tai estää HCN Oy:n arvojen toteutumista (yhteisöllisyys, luotettavuus ja turvallisuus, inhimillisyys, yksityisyys sekä luovuus). Havainnoimme esimerkiksi miten asukkaat käyttävät yksikön fyysisiä tiloja, välineitä ja esineitä. Miten he hakeutuvat käyttämään tiloja, tapahtuuko se oma-aloitteisesti vai jostain muusta aloitteesta? Miten käytännöllinen fyysinen ympäristö on? Miten tilat mahdollistavat asukkaille tarkoituksenmukaisia toimintoja ja millaisia nämä toiminnot ovat?

Havainnointi on aineistonkeruumenetelmä, jonka avulla saadaan tietoa siitä toimivatko ihmiset niin kuin he sanovat toimivansa (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2000: 199). Uusitalo (1995: 89) määrittelee tieteellisen havainnoinnin tarkkailuksi. Tieteellinen havainnointi eroaa arkipäivän tarkkailusta tiettyjen vaatimusten mukaan. Havainnoinnin suurin etu on, että sen avulla voidaan saada suoraa tietoa esimerkiksi yksilöiden tai ryhmien toiminnasta ja käyttäytymisestä. Havainnoinnin avulla päästään myös luonnollisiin ympäristöihin, joten se on todellisen elämän ja maailman tutkimista. Havainnointi on erinomainen menetelmä vuorovaikutuksen tutkimisessa sekä tilanteissa, jotka ovat nopeasti muuttuvia, joten havainnointi sopii erityisen hyvin laadullisen tutkimuksen menetelmäksi. Havainnointia voidaan käyttää myös silloin, kun tutkittavalla on kielellisiä ongelmia tai jos tutkittava ei halua kertoa suoraan asioita haastattelijalle. Havainnointi saattaa kuitenkin olla myös haitallinen menetelmä tai häiritä tilanteita. Joskus tutkittavien käyttäytyminen voi muuttua havainnoijan ollessa samassa tilassa. Tätä voidaan kuitenkin lieventää sillä, että havainnoija tutustuu havainnoitaviin useammalla eri tapaamiskerralla, jolloin osapuolet tottuvat toisiinsa. Havainnointiin voi liittyä myös eettisiä ongelmia, kuten se, kuinka paljon havainnoitaville tulee kertoa havainnoinnin kohteista. Joka tapauksessa havainnoinnin avulla on mahdollista saada mielenkiintoista ja monipuolista aineistoa. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2000: 199–201.)

Valitsimme havainnoinnin lajiksi osallistuvan havainnoinnin, jossa käytimme systemaattista ja jäsennellyä havainnointia. Jäsennellyn havainnoinnin kautta havainnoimme tiettyjä ennalta sovittuja asioita. Osallistuva havainnointi tarkoittaa, että tutkija osallistuu tutkimuskohteensa toimintaan tutkimuskohteen ehdoilla ja yhdessä sen jäsenten kanssa ennalta sovitun jakson ajan. On tavallista, että osallistuva havainnointi tapahtuu ennalta valitusta teoreettisesta näkökulmasta. Lisäksi havainnointi on jollakin tavalla ennalta suunniteltu valitun näkökulman avulla. (Vilkka 2006: 44.)

Ensimmäisen suunnittelukäyntimme jälkeen valitsimme Hannunharjun palvelukodista havainnoitaviksi tiloiksi ruokailutilan, oleskelutilan, etupihan oleskelualueen sekä yhden asukashuoneen. Valitsimme tilat sen mukaan, miten saisimme kattavan kuvan Hannunharjun tiloista kuntouttavana ympäristönä. Käydessämme seuraavan kerran Hannunharjussa kuitenkin huomasimme, että asukkaat käyttävätkin parveketta etupihan oleskelualueen sijaan. Tästä syystä koimme järkeväksi vaihtaa havainnoitavan tilan pihalle alueesta parvekkeeseen.

Havainnointitilanteet painoutuivat ilta-aikaan, jolloin asukkaat olivat palanneet työsalilta kotiin. Havainnointikertoja meillä oli yhteensä neljä, jotka sijoittuivat kahden viikon ajanjaksolle. Havainnointien suorittaminen tietyn ajanjakson aikana mahdollisti myös sen, että asukkaat tottuivat helpommin läsnäoloomme. Lisäksi tämä helpotti omaa työtämme, kun tilanne oli mahdollisimman luonnollinen.

Opinnäytetyömme teorioiden avulla suunnittelimme havainnointilomakkeen havainnointimme struktuuriksi (liite 2). Sitä testatessamme kuitenkin huomasimme, ettei se sopinut jokaisen valitsemamme tilan havainnointiin. Havainnointilomake sopi yleisten tilojen havainnointiin, mutta asukashuoneen havainnointiin lomake ei antanut meille tarpeeksi tarkkaa tietoa. Muutimme lomaketta siten, että lisäsimme sinne toimintakokonaisuuksien jaottelun (liite 3). Havainnoimme täten mahdollistaako tila eri toimintakokonaisuuksista suoriutumisen ja niiden hallinnan. Toimintakokonaisuuksien osalta valitsimme Toimintaterapianimikkeistön (Holma 2003: 34) mukaan itsestä huolehtimisen, asioimisen ja kotielämään liittyvien toimintojen, vapaa-ajan viettämisen, levon sekä yhteiskunnallisen osallistumisen. Jätimme työn ja työssä selviytymisen sekä koulunkäynnin ja opiskelun pois toimintakokonaisuuksista, sillä asukkaat käyvät työsalilla palvelukodin ulkopuolella. Lisäsimme toimintakokonaisuudet myös yleisten tilojen havainnointilomakkeeseen.

4.3 Aineiston analyysi

Työssämme käytimme teorialähtöistä analyysia. Suoritimme aineiston keruun tammi-kuun 2009 aikana. Aineiston keruun jälkeen litteroimme haastattelun, joka jo osaltaan aloitti saadun materiaalin analysointiprosessin. Opinnäytetyömme teoreettisessa osassa meillä oli hahmoteltu valmiiksi kategoriat, joihin suhteutimme keräämämme aineiston, haastattelun ja havainnoinnin (taulukko 1). Teemoittelimme siis aineiston opinnäytetyömme teemojen mukaan. Teemoittelu tarkoittaa tiivistä aineiston ja teorian yhteyttä (Eskola – Suoranta 2008: 179). Sisällönanalyysin olemme muodostaneet teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Aineiston analyysin luokittelu on perustunut käyttämiimme viitekehyksiin, teorioihin ja käsitteisiin. Tarkoituksenamme on ollut testata aikaisempaa teoriaa ja käsitejärjestelmää uudessa kontekstissa. Aineiston analyysia ohjaa valmis, aikaisemman tiedon perustella luotu kehys (Tuomi – Sarajärvi 2003: 99).

Haastattelu- ja havainnointimenetelmillä saamamme aineiston käsittelimme kvalitatiivisesti. Teimme aineiston analysointia varten avuksemme taulukoita, joihin teemojen mu-

kaan ryhmittelimme vastaukset ensin erikseen havainnoitavista tiloista ja haastattelusta. Teimme jokaisesta teemasta oman taulukon (liite 4). Etsimme aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, josta etenimme kohti yhteenvetoa. Työssämme kuvaamme saamamme tulokset sanallisessa muodossa, sillä kyseessä on laadullinen aineisto.

5 HANNUNHARJUN PALVELUKOTI KUNTOUTTAVANA YMPÄRISTÖNÄ

Tässä luvussa esittelemme saamamme tulokset siitä, miten Hannunharjun palvelukodin tilat näyttäytyivät havainnoitaessa sekä millaisia asioita asukkaat haastattelussa toivat esille. Olemme jaotelleet tulokset aineistonkeruussa käyttämiemme teemojen alle. Tekstin lomassa on otteita saadusta haastattelumateriaalista, joiden avulla asukkaiden näkemykset fyysisistä tiloista tulevat vielä paremmin esille.

5.1 Turvallisuus

Hannunharjun palvelukodin kaikissa tiloissa paloturvallisuus on huomioitu erinomaisesti. Kaikki tiloihin valitut materiaalit ja kankaat, joilla huonekalut ovat päällystetty, ovat palamattomia. Tiloissa on automaattinen sammuuslaitteisto ja tilat ovat turva- ja merkivalaistuksella varustettuja. Turvallisuuteen on kiinnitetty huomiota myös pintamateriaalien valinnassa. Esimerkiksi lattiamateriaalit eivät kosteinakaan muutu liukkaiksi. Matoilla, jotka ovat luistamattomia, on turvallisuuteen vaikutettu muun muassa suihku-tiloissa sekä parvekkeen oven molemmin puolin.

Yleisistä tiloista löytyy puhelin, jolla asukkaat voivat hätätilanteessa hälyttää apua iltaisin ja öisin, kun henkilökuntaa ei ole paikalla. Puhelimella voi soittaa päivystävälle työntekijälle sekä hätänumeroon. Asukkaan omassa huoneessa psyykkistä turvallisuutta lisäävä tekijä on ovissa olevat lukot, joihin vain asukkaalla ja henkilökunnalla on avain. Asukas voi näin kokea turvallisuutta itsestään sekä omista, henkilökohtaisista tavaroistaan. Talon ulko-ovet ovat kaikki lukossa ja näihin henkilökunnalla ja asukkailla on sähköiset kulunvalvontapoletit. Asukkaiden kulunvalvontapoleteilla lukot avautuvat kello 8-20 välisenä aikana, jonka jälkeen ovet menevät automaattisesti kokonaan lukkoon. Tämän jälkeen asukkaat voivat kuitenkin liikkua vapaasti omassa asuinkerroksessaan.

Haastatellut asukkaat toivat esille, että he kokevat asumisen Hannunharjun palvelukodissa erittäin turvalliseksi. Turvallisuutta antaviksi tekijöiksi he nimesivät paloturvallisuuden ja lukot. Asukkaat kokivat tärkeäksi, että oman huoneen oven saa lukkoon eikä ulkopuolisia pääse rakennuksen sisätiloihin.

No kyl mun mielestä täällä on kaikki niin, tota niin, hyvin järjestetty. Noi paloturvallisuus ja ulosmenokäytävät, että eihän siellä vanhassa talossa oikeestaan mitään näin hienoo kun täällä. Paljo niinkun paremmin kaikki, jos sattuu joku vaaratilanne ni, on heti apuu tääl.

Hannunharjun palvelukodissa on säännöllisesti paloharjoituksia, jotka asukkaat kokivat todella tärkeiksi. He myös kokivat turvallisuuden tunnetta lisääviksi tekijöiksi, että sisätiloissa ei saa tupakoida ja kodinkoneet olivat uusia. Turvallisimmiksi tiloiksi haastatellut asukkaat mainitsivat oman huoneensa. Yleisistä tiloista turvallisemmiksi koettiin oleskelutila.

No mulla ei ainakaan oo sellasta, että tuntisin turvattomaksi niinku missään näissä tiloissa.

Hieman turvattomaksi tilaksi koettiin pyykinpesuhuone viimeisten pyykkivuorojen aikana. Pelkona oli, että ovet sulkeutuvat automaattisesti yöksi ja asukas jäisi lukkojen taakse.

5.2 Fyysisten tilojen käytännöllisyys ja mielekkyys

Palvelukodin yleiset tilat ovat yleisesti ottaen käytännöllisiä ja toimivia erilaisten päivittäiseen elämään kuuluvien toimintojen suorittamisen kannalta. Huonekalut on valittu sellaisiksi, että niitä on mahdollista siirtää ja niiden paikkaa muuttaa tilassa. Poikkeuksen tästä tekee ainoastaan muutamia tiloissa olevat kiinteät kaapit. Huonekalujen mitoitus on tehty käyttäjien kannalta oikein. Ne ovat sopivalla korkeudella ja käyttöä helpottaa esimerkiksi nojatuoleissa olevat käsinojat. Kaikki yleisissä tiloissa olevat esineet ovat oleellisia tilassa ja niiden suhde toisiinsa on hyvä. Asukashuoneissa on valmiina peruskalusteet; sänky, pöytä ja tuoli, nojatuoli, vaatekaappi, lipasto ja yöpöytä. Myös lakanat, päiväpeitto ja matto ovat valmiina talon puolesta. Asukkaalla on mahdollisuus tuoda omaan huoneeseensa huonekaluja ja esineitä ja näin sisustaa se mieleisekseen. Osa asukkaista on tuonut paljonkin omia huonekaluja ja esineitä huoneeseensa, jolloin huone ei välttämättä ole kovin käytännöllinen, mutta asukkaalle itselleen mielekäs käyttää.

Asukkaat toivat haastattelussa esille, että he kokevat yleisesti tilat käytännöllisiksi ja mielekkäiksi käyttää. Asukkaat kertoivat pääsevänsä kaikkiin palvelukodin tiloihin ja niiden käytännöllisyyttä lisäsi heidän mielestään se, että kaikki tilat olivat hyvin laitettuja ja huonekalut käyttötarkoitusta vastaavia.

Nää on uusia (tiloja) ja hyvin niinku laitettu kaikki.

Niin mustakin on hyvä, et on tämmösii tiloja kaikille.

Mäkin oon viihtyny tääl oikein hyvin. Tääl on uudet tilat ja viihtysät tilat ja tota, on kaikin puolin ollu ihan niinku hyvä paikka.

Keittiö koettiin toimivana ja sieltä oli helppo löytää tavarat. Mielekkyyttä asukkaille lisäsi myös mahdollisuus asukasjäkäapin käyttöön. Asukkaat mainitsivat oleskelu- ja ruokailutilan kahvinkeitto mahdollisuuden todella hyvänä asiana, sillä he voivat näin itsenäisesti keittää kahvia milloin haluavat. Tiloista mielekkäimmiksi ja viihtyisimmiksi käyttää asukkaat kokivat oleskelutilan, asukaskiittiön, saunan, parvekkeen ja oman huoneen. Oman huoneen käytännöllisyyttä ja mielekkyyttä lisäsi oma suihku ja wc, joka mahdollistaa asukkaalle itsestä huolehtimisen. Asukkaat kertoivat hakeutuvansa käyttämään tiloja itsenäisesti, kellon aikojen mukaan. Tiloista ruokailutilaa ja keittiötä vain osa asukkaista piti toimivana, koska ne olivat liian ahtaita käyttää. Myös oman huoneen osa asukkaista olisi halunnut olevan suurempi, jotta siellä voisi helpommin vaihtaa huonekalujen paikkoja. Myös käytävä, jonka varrella asukashuoneet ovat, sai palautetta sen sairaalanomaisuudesta ja siitä, ettei siellä juurikaan voi viettää aikaansa.

5.3 Yksityisyys

Hannunharjun palvelukodin kaikille asukkaille yhteiset tilat, ja niissä olevat huonekalut, antavat asukkaalle mahdollisuuden säädellä henkilökohtaista reviiriä. Tämän mahdollistaa huonekalujen helppo siirreltävyys ja tilan antama mahdollisuus niiden siirtelyyn. Näin ollen asukas voi ottaa etäisyyttä toiseen samassa tilassa ollessaan esimerkiksi siirtämällä tuoliaan kauemmaksi toisesta, ja toisaalta myös siirtää itseään lähemmäksi toista näin halutessaan. Yleisissä tiloissa täydellisen yksityisyyden saaminen mahdollistuu kuitenkin lähinnä silloin, kun tilassa ei ole muita asukkaita. Ruokailutila on ruokailun aikana käyttäjämäärään nähden melko ahdas ja näin ollen asukas ei välttämättä voi pitää täysin kiinni henkilökohtaisesta reviiristään. Ruokailu on kuitenkin porrastettu kahteen

vuoroon, jolloin tila antaa käyttäjille enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi oman paikan valintaan.

Jokaisella asukkaalla on oma huone, joka mahdollistaa oman rauhan ja yksityisyyden saamisen aina, kun hänellä on siihen halua tai tarvetta. Kaikissa asukashuoneissa on myös ikkunoissa sälekaihtimet sekä kangasverhot. Näiden avulla asukkaalla on mahdollisuus säilyttää yksityisyys esimerkiksi pukeutuessa, jolloin hän voi vetää ne ikkunan eteen suojaaksi.

Haastatellut asukkaat kokivat, että heillä on mahdollisuus yksityisyyteen ja yksin oloon aina kun he niin haluavat. Tilaksi, jossa tämä heidän mielestään parhaiten mahdollistuu, he kaikki nimesivät oman huoneensa.

Se on tosi tärkeä, ja se on tosi hyvä juttu, et sellanen mahdollisuus (yksityisyyteen) on.

Must se on hyvä ku sinne (oma huone) saa vetäytyä. Ku päivät on työsälillä kaikki yhdessä, jos sit oltas täälläki kotona yhdessä, täs tulis varmaan höperöks. Kauhee meteli joka puolel, ihmiset menee. Ei helkkari siit tulis mitään.

Yhteisten tilojen antaman mahdollisuuden yksityisyyteen osa asukkaista koki mitättömäksi, sillä tiloissa on aina muita ihmisiä. Toisilla oli kuitenkin kokemus, että tilat mahdollistavat joinakin vuorokauden aikoina, esimerkiksi iltaisin, mahdollisuuden yksityisyyden saantiin. Keittiötä ja parveketta pidettiin eniten yksityisyyttä mahdollistavina tiloina.

5.4 Yhteisöllisyys

Havainnoitavat tilat tukevat hyvin yhteisöllisyyden muodostumista. Yleisissä tiloissa asukkaalla on mahdollisuus olla toisten asukkaiden sekä henkilökunnan seurassa. Huonekalujen asettelussa on otettu yhteisöllisyys huomioon. Esimerkiksi oleskelutilan nojatuolit ja sohva ovat kaareissa pöydän ympärillä, jolloin tilassa aikaa viettävä asukas on toisten seurassa, yhteisön jäsenenä. Molemmissa Hannunharjun palvelukodin kerroksista on yksi selkeä tila, joka on tarkoitettu siihen, että asukkaat voivat viettää siellä aikaa keskenään. Tämä mahdollistaa yhteisöllisyyden syntymisen, sillä jos tiloja olisi monia, asukkaat hajaantuisivat mahdollisesti enemmän ja näin olleen he eivät välttämättä viettäisi aikaa keskenään tai hakeutuisi toistensa seuraan.

Asukkaat toivat esille, että he kokevat Hannunharjun palvelukodissa olevansa yhteisön jäseniä. Toisten seura koettiin todella tärkeäksi.

Mulle se on ainaki tosi tärkeätä. Pimahtaisin päästäni, jos ei ois seuraa.

Tilat, joissa toisten seurassa oleminen parhaiten mahdollistui, olivat oleskelutila, ruokailutila, keittiö ja parveke. Muut tilat eivät heidän mielestään tukeneet yhteisöllisyyden muodostumista. Toiminnan yhteisissä tiloissa he kokivat tärkeäksi ja yhteisöllisyyttä tukevaksi. Asukkaista osa koki, että palvelukodin entisessä toimipisteessä yhteisöllisyys toteutui paremmin kuin näissä uusissa tiloissa Hannunharjussa.

Ei kaikki oo ollu plussaa. Siell, tota toisessa, elikkä Ipassa, Itä-Pakilassa. Siel oli tota vähän niinkun olis ollu perheessä. Tääl ei oo sellasta samanlaista tunnetta.

5.5 Vuorovaikutuksen tukeminen

Hannunharjun palvelukodissa asukkaille muodostuu erilaisia verkostoja. Osa näistä on suurempia ja osa taas pienempiä, asukkaalle henkilökohtaisia verkostoja. Fyysiset tilat tukevat näiden toteutumista siten, että tilojen puitteissa on erilaisia mahdollisuuksia valita keiden seurassa haluaa mahdollisesti olla. Hoitohenkilökunnan kanssa kahden kesken olo mahdollistuu kaikkina viikonpäivinä aina tiettynä kellon aikana. Myös oma huone mahdollistaa henkilökohtaisempien keskusteluiden käymisen. Oleskelutilan huonekalujen järjestely ja sijoittelu ovat vuorovaikutuksen syntymistä tukeva. Ruokailutilan huonekalut on sijoitettu niin, että osa asukkaista istuu selät vastakkain, jolla saattaa olla vuorovaikutuksen syntymistä rajoittava vaikutus, kun katsekontaktia ei ole mahdollista saavuttaa.

Asukkaat kokivat yleiset tilat vuorovaikutusta tukeviksi. Vuorovaikutuksen syntymistä edisti toiminta, joihin tilat antoivat mahdollisuuden. Esimerkiksi keittiövuorossa olevien asukkaiden vuorovaikutuksen syntyä edisti samassa tilassa toisen ihmisten kanssa toiminen. Asukkaiden mielestä oli tärkeää, että Hannunharjun palvelukodissa on tiloja, joissa mahdollistuu kahdenkeskinen vuorovaikutus sekä toisten asukkaiden, omaisten että henkilökunnan kanssa.

No kyl se tulee höpötetty näissä oleskelutiloissa (...) ja kyl tossa ruokailunkin siin yhteydessä. Se on tärkeätä, että on sosiaalisia kontakteja.

5.6 Fyysiset tilat toiminnan mahdollistajina

Ruokailutila toimii muutoin kuin ruoka-aikana oleskelutilana, jossa asukkaat voivat viettää vapaa-aikaansa. Tilasta löytyvät muun muassa tv, radio ja lehtiä ja sieltä on käynti parvekkeelle. Yhteisökokoukset ja muut palvelukodissa asukkaiden kanssa pidettävät tapahtumat pidetään ruokailutilassa. Tila antaa asukkaille mahdollisuuden normaaliin kotielämään liittyvien toimintojen suorittamiseen, esimerkiksi kukkien hoitoon, ruokailujen valmisteluun, tilojen ja pintojen siistimiseen. Omasta hygieniasta huolehtimiseen on kiinnitetty huomiota sillä, että tilasta löytyy vesipiste, jossa asukkaat voivat esimerkiksi ennen ruokailua huolehtia käsihygieniastaan. Tilassa oleviin kaappeihin ja muihin säilytystiloihin on merkitty selkeästi, mitä mistäkin löytyy.

Ruokailutilanne on jaettu kahteen vuoroon, joka vaihtuu vuoroviikoin. Kaikkien asukkaiden yhteistä ruokailua rajoittaa tilan koko ja huonekalujen määrä. Havainnointikerroilla tilassa oli 17 tuolia ruokapöytien ympärillä, eli vähemmän kuin asukkaita on yhteensä. Ensimmäisen vuoron syöjät eivät voi jäädä viettämään aikaansa tilaan syömisen jälkeen, vaan heidän on poistuttava siksi aikaa, kun toinen vuoro ruokailee. Toisen vuoron syöjät usein odottelevat jo vuoroaan ensimmäisen vuoron ruokaillessa. Toisessa vuorossa syöjät voivat jäädä tilaan viettämään aikaansa heti syötyään.

Omassa huoneessaan asukkaan on mahdollisuus itsestä huolehtimiseen, kotielämään liittyviin toimintoihin, kuten oman huoneen siistinä pitämiseen sekä lepoon ja vapaa-ajan viettämiseen haluamallaan tavalla. Yleisistä tiloista oleskelutilassa asukkailla on mahdollisuus vapaa-ajan viettoon esimerkiksi katsomalla tv:tä, pelaamalla erilaisia lautapelejä, lueskelemalla kirjoja tai lehtiä, katselemalla elokuvia ja olemalla toisten seurassa. Tilassa olevat huonekalut mahdollistavat yhdessä toisten kanssa tehtäviä toimintoja, kuten esimerkiksi pelaamisen. Välineet toimintojen suorittamiseen löytyvät helposti, tilassa olevien esineiden määrä on sopiva ja tilassa toiminen selkeää. Oleskelutilassa asukkaat voivat myös viettää aikaa toistensa kanssa keskustellen. Tila mahdollistaa myös kahvinkeiton ja omien ruokien syömisen. Ruokailu- ja oleskelutiloista on käynti parvekkeelle. Parvekettä asukkaat käyttivät havainnointikerroilla lähinnä tupakoimiseen.

Asukkaat kertoivat tekemiensä toimintojen vaihtelevan eri tilojen mukaan. Parvekettä asukkaat käyttävät tupakointiin ja maisemien katseluun. Ruokailutilassa ruoka-aikojen ulkopuolella asukkaat katselevat tv:tä, kuuntelevat musiikkia ja lukevat lehtiä. Ennen

ruokailua tilaa käytetään ruokien esimerkiksi salaattien valmistukseen. Oleskelutilaa asukkaat kertoivat käyttävänsä keskusteluun, tv:n katseluun, kahvin keittoon ja omien välipalojen syöntiin, lehtien lukuun, lepäämiseen ja toisten seurassa oleskeluun. Asukkaan oma huone antaa asukkaille mahdollisuuden heille itselleen tärkeiden toimintojen suorittamiseen, esimerkiksi lukemiseen ja musiikin kuunteluun, omissa rauhassa.

No enimmäkseen siel (oma huone) tulee nukuttua. Mut sit myös mul on oma televisio ja sitä katon ja kuuntelen musiikkia aika paljon. Sit siel on tosiaan että... Meil on nyt se oma kylpyhyone, mist mä oon tosi tyytyväinen. Ni siel voi käydä sitte pesulla ja muuta niinku miten itte vaan haluaa.

Asukkaat kokivat, että tiloissa on saatavilla sopivat välineet niiden toimintojen suorittamiseen, joita he halusivat siellä tehdä. Hannunharjun asukkaille järjestetään myös erilaisia ryhmiä, jotka toimivat työsalilla. Kehittämisehdotuksia, mitä tiloissa voisi tehdä, he eivät nimenneet vaan olivat tyytyväisiä tämän hetkiseen tilanteeseen.

On ollu niin paljo toimintaa, tutustumista ja kaikkee. Ei oo silleen tullu viel mitään semmosta... Lisätoiveita.

5.7 Ympäristön vihjeet

Tilaratkaisut ovat selkeitä ja tiloista on helppo ymmärtää, mihin toimintaan ne ovat tarkoitettuja. Fyysisissä tiloissa on näkyvissä paljon vihjeitä siitä, miten tiloissa tulisi toimia ja mitä välineitä niistä löytyy toimintojen suorittamiseen. Tilojen ovissa ja seinillä olevat konkreettiset ja kirjalliset ohjeet auttavat asukasta toimimaan. Ne antavat vihjeitä siitä, mitä juuri siinä tilassa on tarkoitus tehdä ja miten. Nämä vihjeet toimivat muistin tukena asukkaille. Yleisissä tiloissa olevat seinäkellot ovat apuna vuorokauden rytmin ja ajankulun hahmottamisessa.

Asukkaat kertoivat haastattelussa, että alussa uusissa tiloissa heidän oli ollut vaikeampi toimia. Nyt asiaa on helpottanut esimerkiksi kaappeihin kiinnitettyt laput, joiden avulla asukkaat tietävät, mitä mistäkin löytyy. Tämä helpottaa asukkaiden itsenäistä toimista esimerkiksi keittiössä. Asukkaat kertoivat, että nämä kirjalliset ohjeet, joita tiloissa on, ovat heille tärkeitä ja helpottavat toimista ja asioiden muistamista. Niistä kun voi tarkistaa asioita.

Keittiö on aina semmonen, ku ei tiedä mis puurokattilat on ja kaiken näköset muut. Mihin laitetaan astiat, ja jääkaapista mistä otetaan ja mihin laitetaan. Kyl siin oli vähä opettelemista et tiesi kaikki. Nyt niis on lappuja, mis on mehut ja sokerit. Mutta ennenku ties missä kaikki on.

5.8 Kodinomaisuus

Hannunharjun palvelukodin tiloista asukkaat kokivat kodinomaiseksi oman huoneensa. Kodinomaisuutta toi asukkaan omat tavarat ja mahdollisuus itse vastata huoneen sisutuksesta.

No mulla tuntuu (kodinomaiselta) tota omassa huoneessa. Että yleisissä tiloissa ei ehkä oo niinku sellasta vaikutelmaa.

Yleisissä tiloissa ei asukkaiden mielestä ollut kodinomaista vaikutelmaa, vaan ne tuntuivat heistä tiloina laitospaisilta. Huonekalut koettiin kodinomaisiksi sekä yleisissä tiloissa että asukkaan omassa huoneessa. Puupinnat ja pehmeät materiaalit toivat heille kodinomaista vaikutelmaa. Myös kalusteiden ja kankaiden värit olivat asukkaiden mielestä kodikkuutta tuovia. Omiin huoneisiin tuodut omat tavarat lisäsivät asukkaille tunnetta omasta kodista.

Tää on kumminki... Tää on, laitosmaista elämää.

5.9 Fyysisen ympäristön sisältö ja esteettömyys

Tiloissa on esteetön liikkuminen huomioitu hyvin. Kynnyksiä ei juuri ole ja kaikki kynnykset joita tiloissa on, ovat alle 20 mm korkeita. Tilat mahdollistavat liikkumisen esimerkiksi pyörätuolilla. Talossa on hissi, jolla pääsee liikkumaan helposti kerroksesta toiseen ja ulos ja joka on potilassänkymitoitettu. Asukashuoneista neljässä, jotka sijaitsevat lähinnä hissiä ja yleisiä tiloja, on kylpyhuoneissa tukikahvat seinissä ja wc-istuimessa. Muissa kylpyhuoneissa tukikahvoja ei ole. Palvelukodin saunatilat on mitoitettu niin, että niitä on mahdollista käyttää apuvälineen kanssa. Saunatilan läheisyydestä löytyy myös inva-wc.

Havainnointikerroilla yleisissä tiloissa valaistus oli hyvä ja kaikki kattovalaisimet eivät olleet päällä. Näin ollen tilojen valoisuutta on mahdollista vielä lisätä. Valokatkaisijat olivat helposti löydettävissä.

Haastatteluun osallistuneet asukkaat olivat kaikki ilman apuvälineitä liikkuvia. Asukkaat kokivat liikkumisen tiloissa esteettömäksi ja hyväksi. He olivat tyytyväisiä siihen, millaista tiloissa on liikkua ja toimia. Asukkailla oli mahdollisuus käyttää kaikkia Hannunharjun palvelukodin tiloja, eikä missään ollut esteitä, jotka olisivat toimimista haittaavia. He mainitsivat hyvänä asiana, ettei kynnyksiä juurikaan ollut.

Aika vaivatonta (liikkuminen) silleen (...) pääsee joka puolelle silleen liikkumaan. Tosta on helppo mennä portaita pitkin ku mä asun kolmannessa niin just keittää kahvit.. se käy vaivattomasti ja hissillä pääsee alas ja tota sitte.. ja et ihan tyytyväinen.

6 YHTEENVETO

Työmme tutkimuskysymyksenä oli, millaiset ovat Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat kuntouttavana ympäristönä, toimintaterapian näkökulmasta tarkasteltuna. Hannunharjun palvelukodin asukkaat käyttävät kaikkia palvelukodin fyysisiä tiloja. Tilojen suunnittelussa ja niiden käytössä on näkyvissä HCN Oy:n arvot; yhteisöllisyys, luotettavuus ja turvallisuus, inhimillisyys, yksityisyys ja luovuus.

Hannunharjun palvelukodin tilojen suunnitteluun osallistui monenlaisia asiantuntijoita, jolloin tilojen suunnittelussa, kalusteiden ja materiaalien valinnassa on osattu ottaa huomioon erilaisia asioita monelta eri näkökantilta. Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat näyttäytyivätkin hyvin toimivina ja niiden suunnittelusta on huomattavissa paneutumisen siihen, miten fyysiset tilat voivat olla kuntoutumista tukevia. Työn tuloksien avulla voidaan todeta, että organisaation arvoperusta näkyy Hannunharjun palvelukodin fyysisten tilojen suunnittelussa ja tilat luovat mahdollisuuden kuntoutumiselle. Asukkaiden kokemus Hannunharjun palvelukodin tiloista oli yleisesti ottaen positiivinen. Yhden asukkaan sanoin:

Onhan tää siinäkin mieles parempi, ku joku sairaala. Sairaalas ois kamala lukkojen takana, et on hyvä, et on tämmösii mahdollisuuksii (...) Et nää kuntoutusyksiköt on hyviä, ku ne toimii oikein ja on hyvät nää kaikki edellytykset niinku täälläki... tosi hyvä.

Terapeuttisessa yhteisössä ympäristöä käytetään hoidollisessa tarkoituksessa (Mattila 2002: 110). Hyvään ympäristöön liittyy turvallisuus ja esteettisyyden elämys sekä kokemus hallinnasta, selkeydestä ja järjestyksestä (Latikka 1997: 30). Hannunharjun pal-

velukodin tiloissa organisaation arvoista turvallisuuteen on kiinnitetty erityisen paljon huomiota. Myös asukkaat itse kokivat tilat ja niissä toimimisen turvalliseksi. On tärkeää, että fyysiset tilat tuovat asukkaille sekä fyysistä että psyykkistä mukavuutta, joka näyttäytyy turvallisuuden tunteena (Hagedorn 2000: 268). Hannuharjun palvelukodin fyysinen ympäristö on asukkaille tuttu ja turvallinen, jolla on myönteinen vaikutus heidän toimintakykyynsä. Tiloissa asukkailla on mahdollisuus kokeilla erilaisia asioita, joista osa voi olla heille uusia ja näin he voivat kokea haasteellisuutta. Toiminnan on oltava asukkaille sopivasti haasteita tuovaa suhteessa hänen omille kyvyilleen (Kielhofner 2008: 37). Skitsofreniaa sairastavan kuntoutuksen tavoitteena on, että ihminen tulisi tietoiseksi ympäristöstään ja pysyisi mukautumaan siihen (Rissanen 2007: 79). Hannuharjun palvelukodin fyysisissä tiloissa asukkaiden on osattava toimia erilaisissa tiloissa ja tilat luovat osaltaan haasteita heidän toiminnalleen. He toimivat erilaisissa tiloissa sekä yhteisön jäsenenä että yksin ja heidän on osattava omalta osaltaan huolehtia tiloista ja niissä olevista välineistä.

Palvelukodin tarkoituksena on muodostaa kodinomainen yhteisö, joka muokkaa ja kehittää jäsentensä persoonallisuutta (Häikiö – Malinen 1994: 17). Asukkaille fyysisen ympäristön on mahdollistettava sekä mahdollisuus yksityisyyteen että yhteisöllisyyteen, heidän itse määrittelemässään suhteessa (Horelli 1983: 2). Tämä toteutuu hyvin Hannuharjun palvelukodissa, sillä tilojen suunnittelussa on otettu huomioon asukkaiden mahdollisuus sekä yksityisyyteen että yhteisöllisyyteen. Yksityisyys toteutuu esimerkiksi asukkaiden omissa huoneissa, jossa asukkaiden on mahdollisuus säädellä henkilökohtaista reviiriään ja näin saada kokemusta myös omista vaikutusmahdollisuuksistaan omaan toimintaansa ja elämäänsä. Fyysisistä tiloista löytyy paikkoja, joissa asukkaat voi olla yhdessä toisten kanssa, saada sosiaalisia kontakteja ja myös harjoitella sosiaalisia taitojaan.

Tavaroiden ja esineiden järjestys voi tukea tai rajoittaa käyttäytymistä. Esimerkiksi se, miten huonekalut on aseteltu huoneeseen voi rohkaista sosiaalista vuorovaikutusta. (Kielhofner 2008: 92.) Hannuharjun palvelukodin fyysisissä tiloissa olevat huonekalut ja välineet on järjestelty niin, että ne tukevat vuorovaikutuksen syntymistä ja yhdessä tekemistä. Ainoastaan ruokailutilan huonekalujen sijoittelu saattaa olla vuorovaikutusta estävä, sillä tilassa asukkaat istuvat osa selät vastakkain, jolloin katsekontaktin otto toiseen ei onnistu, eikä keskusteluyhteyttä välttämättä pääse syntymään. Lisäksi ruokailutilanteissa henkilökohtaisen reviirin säätelyn mahdollisuus saattaa toisinaan olla rajoitet-

tua tilan ahtauden vuoksi. Henkilökohtaisen reviirin pienentyminen voi saada aikaan epämiellyttäviä, turvattomia tunteita (Hagedorn 2000: 269).

Terapeuttinen yhteisö mahdollistaa vastuunottamisen harjoittelun itsestään ja muista (Häikiö – Malinen 1994: 16). Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat ja niissä olevat välineet mahdollistavat asukkaalle mahdollisuuden toiminnalliseen osallistumiseen. Toiminnallinen osallistuminen tarkoittaa siis osallistumista esimerkiksi päivittäisiin toimintoihin, jotka ovat välttämättömiä asukkaan hyvinvoinnille (Kielhofner 2008: 101). Asukkaat voi Hannunharjun palvelukodin fyysisessä ympäristössä osallistua erilaisten päivittäiseen elämään kuuluvien toimintojen suorittamiseen ja niiden harjoitteluun. Asukkailla on tiloissa mahdollisuus itsestä huolehtimiseen, vapaa-ajan viettoon ja kotielämään liittyviin toimintoihin.

Huonekalut, esineet ja välineet antavat asukkaille vihjeitä siitä, miten hänen tulisi toimia (Hagedorn 2000: 268). Hannunharjun palvelukodin fyysisten tilojen huonekalut ovat tilassa tarkoituksenmukaisia ja tämä helpottaa asukkaiden toimimista. Ympäristö antaa näin sopivasti vihjeitä siitä, miten asukkaiden odotetaan toimivan. Asukaskuntaa ajatellen ympäristössä on oltava vihjeitä, sillä asukkailla on kognitiivisia ongelmia, jotka vaikuttavat ympäristön havaitsemiseen (Rissanen 2007: 30). Tilojen esteettömyydellä on asukkaiden suorituskykyä edistävä vaikutus ja suoriutumista edesauttaa esimerkiksi erilaiset ympäristön vihjeet.

Ympäristö voi tarjota lukuisia mahdollisuuksia valita ja tehdä asioita. Lisäksi se voi tarjota voimavaroja, jotka voivat helpottaa suoriutumista sekä ylläpitää motivaatiota. (Kielhofner 2008: 86–87.) Hannunharjun palvelukodin fyysiset tilat ovat käytännöllisiä ja mielekkäitä asukkaiden käyttöä. Fyysisen ympäristön on annettava mahdollisuus ainakin asukkaiden lähimmän ympäristön muokkaamiseen. Tällöin fyysisen ympäristön toimintatavasta muodostuu mahdollisimman terapeuttinen ja sitä kautta asukkaiden hoitoa tukeva. (Horelli 1983: 2–3.) Hannunharjun palvelukodin fyysinen ympäristö antaa asukkaille mahdollisuuden vaikuttaa omaan elämäänsä, esimerkiksi jokainen heistä voi sisustaa huoneensa mieleisekseen ja voi toteuttaa siellä omia mielenkiinnon kohteitaan. Oman huoneen personalisointi auttaa asukasta kiintymään huoneeseensa ja näin hän alkaa huolehtia kenties enemmän huoneensa siisteydestä, estetiikasta sekä samalla myös itsestään. Kun asukas voi itse vaikuttaa tiloihin ja niissä oleviin huonekaluihin ja esineisiin, ne tulevat hänelle itselleen myös tutummiksi ja hänen on helpompi ja miellyttä-

vämpi toimia niissä (Hagedorn 2000: 268). Hannunharjun palvelukodin tiloissa asukaan on mahdollista harjoitella päivittäiseen elämään kuuluvia toimintoja. Tämä auttaa osaltaan asukasta myös harjoittelemaan ja käsittelemään mahdollisia epäonnistumisen kokemuksia (Kielhofner 2008: 35).

Vakaat ja toistuvat toiminnot ympäristössä tukevat tapoja, rutiineja ja rooleja (Kielhofner 2008: 87). Hannunharjun palvelukodin asukkailla on selkeä päivä- ja viikko-ohjelma, joka luo toiminnalle struktuurin. Näkemyksemme mukaan fyysiset tilat auttavat rutiinien muodostuksessa, koska tietyt tilat mahdollistavat aina tietynlaisen toiminnan. Asukkailla on oman huoneen johdosta mahdollisuus toteuttaa omia henkilökohtaisia rutiinejaan esimerkiksi aamutoimia suorittaessaan. Myös vapaasti käytössä olevat yleiset tilat edesauttavat rutiinien ja tapojen muodostumisessa ja toteuttamisessa. Muutto Hannunharjun uusiin tiloihin saattoi vaikuttaa asukkaiden rutiineihin muuttuneen ympäristön takia. Näkemyksemme mukaan vie aikansa, jotta rutiinit muodostuvat uudessa ja erilaisessa ympäristössä.

Ihmisen tavat ja toiminta heijastuvat sisäistettyjen roolien kautta. Ihmisellä on tavallisesti useita eri rooleja, jotka määrittyvät ajan ja paikan mukaan. Erilaiset roolit tuovat rytmiä ja vaihtelua toimintatapoihimme. (Hagedorn 2000: 27; Kielhofner 2008: 16, 18.) Hannunharjun fyysisessä ympäristössä toimiessaan asukkaiden on mahdollisuus toimia erilaisissa rooleissa. Esimerkiksi yhteisökokouksessa ja keittiössä toimiessaan asukkailla on eri rooleja. Myös oma huone ja sen tuoma yksityisyys on asukkaiden roolien toteutumista tukeva. Esimerkiksi perheen kanssa ollessa voi asukkaiden olla helpompaa viettää aikaa rauhassa omassa huoneessaan, kuin yhteisissä tiloissa, joissa samanlaista rauhaa ei välttämättä ole.

Kodinomaisuus on muutakin kuin fyysisen ympäristön erilaisia ominaisuuksia. Kodinomaisuuden kokemus lähtee asukkaiden palvelukotielämän sekä yksilöllisen elämän yhteensovittamisesta. Toiminnan tarkoituksellisuuden ja yhteisöön kuulumisen kautta syntyy elämisen mielekkyyttä sekä yksityisyyden, itsemääräämisen ja itsenäisyyden mahdollistamaa kokemusta omana itsenään olemisesta, joihin myös kodinomaisuuden kokeminen liittyy. (Aunola – Ojanen 1999: i.) Asukkaat toivat esille, etteivät koe tiloja kovinkaan kodinomaiseksi. Oma huone koettiin fyysisistä tiloista kodinomaisimmaksi, mutta vastaavaa vaikutelmaa ei yhteisistä tiloista tullut. Materiaalit ja värit olivat fyysisten tilojen kodinomaisuutta lisääviä tekijöitä.

7 POHDINTA

Olemme jakaneet työmme pohdintaosuuden siten, että käsittelemme ensin mahdollisia jatkoehdotus- ja kehittämisideoita Hannunharjun palvelukodin fyysisten tilojen muokkaamiseen, josta etenemme pohtimaan opinnäytetyön luotettavuuden ja eettisten kysymysten kautta työn sisältöä ja yhteistyötä HCN Oy:n kanssa.

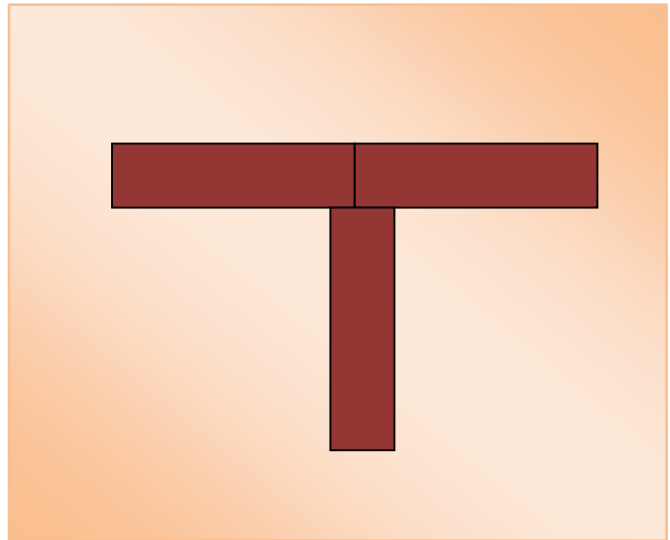
Kun ajatellaan ympäristöä terapeuttisesta näkökulmasta, voi olla tarpeellista muuttaa sitä jollain tapaa ja tämä edellyttää ympäristön analysointia (Hagedorn 2000: 265). Mielenterveyttä tukevan ympäristön pitäisi sisältää keskeneräisyyden elementtejä, jotta ympäristöä on mahdollista muokata (Tapaninen ym. 2002: 146). Hannunharjun palvelukodin uudet tilat näyttäytyivät hyvin toimivina, mutta muutamia kehittämissuhteita tilojen parantamiseen entisestään nousi esille. Ympäristön adaptaatiolla voidaan lisätä ja parantaa suoriutumista esimerkiksi poistamalla, lisäämällä, muuttamalla, järjestämällä uudelleen tai tehostamalla jotain (Hagedorn 2000: 266). Hannunharjun palvelukoti ympäristönä tukee mielenterveyttä, sillä se sisältää keskeneräisyyden elementtejä ja antaa näin mahdollisuuden ympäristön adaptaatioon.

Kodinomaisuudella on mahdollista parantaa asumisviihtyvyyttä ja tyytyväisyyttä ja siten parantaa myös elämän laatua (Aunola – Ojanen 1999: iii). Hannunharjun palvelukodin haastatellut asukkaat kokivat fyysisistä tiloista eniten laitosmaiseksi kerrosten käytävät, joiden varrella asukkaiden omat huoneet sijaitsevat. Asukkaiden kanssa voisi yhdessä miettiä millaiset tekijät toisivat fyysisiin tiloihin kodikkuutta. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi kasvit, taulut, valokuvat tai muut helposti lisättävät elementit, joilla tilan viihtyvyys kasvaisi asukasnäkökulmasta katsottuna. Kodinomaisuuden kokeminen on voimakkaampaa, kun ihminen tunnistaa ympäristön omakseen (Aunola – Ojanen 1999: i). Kun asukkaat pääsisivät itse vaikuttamaan jokapäiväisen ympäristönsä ulkoasuun, saattaisivat he kokea tilan enemmän omakseen.

Ihmisten välinen vuorovaikutus paranee, kun fyysisen ympäristön sisältö on järjestelty siten, että se mahdollistaa katsekontaktin saamisen toiseen ihmiseen. Tämä on tärkeää ottaa huomioon huonekalujen sijoittelussa. (Hagedorn 2000: 280.) Hannunharjun palvelukodin ruokailutilan huonekalujen asettelua voisi kokeilla toisella tavalla. Asukkaat käyttävät tilaa ruokailuun ja vapaa-ajan viettoon. Ruokailutilanteet on jaettu kahteen vuoroon, sillä tila ei mahdollista kaikkien asukkaiden samanaikaista ruokailua. Ruokai-

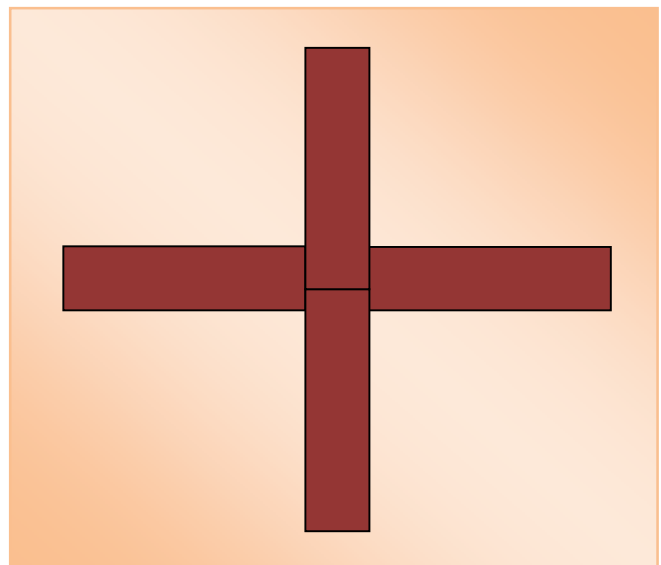
lutilan pöytien ja tuolien sijoittelua voisi kuitenkin kokeilla tavalla, joka saattaisi toimia vuorovaikutuksen syntymistä edistävänä tekijänä.

Pöytien uudelleen sijoittelua voisi kokeilla asettamalla ruokailutilassa olevat pöydät esimerkiksi T-kirjaimen muotoon (Hagedorn 2000: 281). Ruokapöytien ympärillä olevien tuolien määrää voi vaihdella tarvittaessa tilanteen mukaan.

KUVIO 1. Pöytien asettelua esimerkki 1 (Hagedorn 2000: 281)

Tilassa on mahdollista myös kokeilla pöytien laittamista ikään kuin ristimäiseen muotoon (Hagedorn 2000: 281). Myös tässä esimerkissä tuolien määrää pöytien ympärillä on mahdollista vaihdella.

KUVIO 2. Pöytien asettelua esimerkki 2 (Hagedorn 2000: 281).

Ihmisen tärkeimpinä hyvän elämisen ja asumisen elementteinä voidaan pitää omaa tilaa, vuorovaikutusta ja luonnon kokemista. Ympäristön kauneudella ja harmonialla voidaan myös edesauttaa rauhoittumista ja ladata uusia voimia. (Liikanen 2001: 3–4.) Käyntiemme aikana Hannunharjun palvelukodissa havaitsimme, että etupihan oleskelualue ei ole erityisen paljon asukkaiden käytössä. Havainnointituloksiimme vaikuttavat mahdol-

lisesti kylmä vuodenaika ja asuinkerroksista löytyvät parveketilat, joiden vuoksi asukkaat eivät piha-aluetta juuri käytä. Etupihan oleskelualueelta löytyy katos puutarhakeinuineen ja siellä on mahdollista viettää aikaa yksin tai toisten seurassa. Kevään ja kesän lähestyessä asukkaiden kanssa voisi yhdessä miettiä etupihan oleskelualueen esteettisyyttä. Kasveilla ja kukilla voisi tuoda eloa etupihan ulkonäköön ja näin parantaa yleistä viihtyvyyttä. Kasveja ja kukkia ei välttämättä tarvitse istuttaa maahan, vaan niille voi hankkia esimerkiksi värikkäitä ruukkuja. Viihtyisä, kasvillisuutta sisältävä piha saataisi houkutella asukkaita käyttämään sitä useammin. Monet kokevat luonnon rauhoittavaksi paikaksi, koska luonnon ympäröimänä ihminen voi saada arkipäivästä irtautumisen kokemuksen. Jo luonnonmaiseman katseleminen voi lisätä ihmisen myönteisiä tunteita ja vastaavasti vähentää surullisia ja negatiivisia tunteita. (Latikka 1997: 17–18.) Erityisesti vehreät ja odotuksia virittävät luontoympäristöt synnyttävät elvyttäviä kokemuksia (Aura – Horelli – Korpela 1997: 101).

Eettiseltä kannalta ajateltuna salassapitovelvollisuus ja yksilön tietosuojan takaaminen ovat tärkeitä asioita opinnäytetyössämme. Työmme ei sisällä Hannunharjun palvelukodin asukkaista minkäänlaisia tunnistetietoja, sillä heitä ei saa siitä yksilöinä tunnistaa. Pidimme asukkaille ennen tiedonkeruun aloittamista yhteisen palaverin koskien opinnäytetyötämme, sen tarkoituksesta sekä miksi tulemme viettämään aikaa palvelukodilla. Myös palvelukodin ohjaajat olivat valmistaneet asukkaita tulevaa varten, joten asukkailta oli tämän vuoksi tiedossa mitä tietoja keräämme, miksi niitä keräämme ja mihin niitä tulemme käyttämään.

Haastattelutilannetta harjoittelimme keskenämme ennen varsinaista haastattelua, joka auttoi meitä huomaamaan kehitettävät kohdat haastatteluteemoissa ja kysymyksissä. Ymmärsimme, että kysymyksiä tulee muokata kohderyhmälle sopiviksi. Tärkeää oli, että asukkaat ymmärtäisivät kysymykset ja millaista tietoa haemme, jolloin kysymysten vierestä vastaaminen minimoituisi. Haastattelutilanteeseen osallistui viisi asukasta Hannunharjun palvelukodista, joten vastaukset olivat heidän näkökulmastaan, eivät kaikkien 26 asukkaan yhteinen mielipide.

Molemminpuolisen luottamuksen syntyminen oli tärkeää haastattelun onnistumisen kannalta. Meidän oli otettava huomioon asukkaiden mielenterveydenhäiriöt ja niiden mahdollinen vaikutus haastattelutilanteessa. Meidän tuli varautua siihen, että haastattelutilanne voi herättää asukkaissa erilaisia tunteita. Haastatteluun osallistuminen oli va-

paahteista ja haastattelutilanteessa jokaisella asukkaalla oli oikeus vastata tai jättää vastaamatta esittämiimme kysymyksiin. Pyrimme tekemään tilanteesta mahdollisimman rennon ja otimme kaikki asukkaat huomioon parhaamme mukaan. Osallistumisen vapaaehtoisuuden vuoksi asukkaat olivat tilanteessa mielellään ja vastasivat kysymyksiin aktiivisesti. Huomasimme kuitenkin, että kysymysten runsauden takia haastattelutilanne venyi ajallisesti kohtuullisen pitkäksi, jolla oli osaltaan hieman aktiivisuutta laskeva vaikutus haastattelun loppupuolella. Tässä haastattelun vaiheessa asukkaiden omien mielipiteiden esille tuominen ei ollut enää yhtä aktiivista, ja toisinaan oli huomattavissa toisten mielipiteiden myötäilyä. Käyttämämme valokuvat palvelukodin fyysisistä tiloista toimivat haastattelussa apuna niin meille kuin asukkaillekin. Kuvien avulla muistimme ottaa huomioon jokaisen tilan, mikä toi lisää luotettavuutta haastatteluvastauksiin sekä työllemme.

Havainnointilomakkeiden suunnittelu oli opinnäytetyöprosessissamme haastava osuus. Pohdimme millaista tietoa lomakkeella tavoittelisimme ja toisaalta miten saisimme mahdollisimman monipuolista tietoa palvelukodin tiloista. Lomakkeen rakentaminen sai alkunsa jo valituista teemoista, jotka tulivat työtämme ohjaavista teorioista ja HCN Oy:n arvoista. Teoriaperustan näkyminen havainnointilomakkeessa on aineistonkeruun luotettavuutta lisäävä tekijä. Testatessamme havainnointilomaketta Hannunharjun palvelukodissa huomasimme, että suunnittelemamme lomake toimii yleisissä tiloissa, mutta ei sellaisenaan asukkaan omassa huoneessa. Koska lomake toimi yleisissä tiloissa hyvin, päädyimme tekemään asukkaan omaa huonetta varten uuden, muokatun havainnointilomakkeen. Lisäsimme lomakkeeseen esimerkiksi toimintakokonaisuuksien osaluueen. Toisaalta jätimme asukashuoneen havainnointilomakkeesta tiettyjä kohtia pois. Esimerkiksi koska jokaisella asukkaalla on oma huone, ei kohta ”onko asukkaalla mahdollisuus säädellä tilassa henkilökohtaista reviiriään” ollut lomakkeessa tarpeellinen. Havainnointilomakkeen testaus ja sen kehittäminen veivät meitä lähemmäksi lomakkeen toimivuutta ja toivottuja tuloksia. Haastattelun kautta saimme suoraa palautetta ja tietoa siitä millaiseksi asukkaat Hannunharjun palvelukodin tilat kokevat. Havainnointitulokset olivat puolestaan meidän havainnoijien oma näkemys fyysisistä tiloista. Koska tilat eivät asukkaat olleet meille entuudestaan tuttuja, pystyimme toteuttamaan havainnointimme objektiivisesti, ulkopuolisen tarkkailijan roolista.

Työtä tehdessä käsitelimme aineistoa luottamuksellisesti ja hävitimme haastattelunauhakopioita, havainnointimateriaalit, tiloista otetut valokuvat sekä muut materiaalit sen jälkeen, kun olimme analysoineet aineiston ja kirjoittaneet työmme tulokset.

HCN Oy:lle opinnäytetyömme tuo uutta tietoa fyysisen ympäristön merkityksestä kuntoutumiselle sekä uuden palvelukodin tilojen toimivuudesta. Opinnäytetyömme myötä organisaatio saa perusteluja heidän laatuosaamiselleen myös fyysisen ympäristön näkökulmasta tarkasteltuna. Organisaation muut yksiköt voivat hyötyä työmme teoriaosuudesta ja soveltaa esimerkiksi mahdollisia kehittämissuosituksemme omaan ympäristöönsä sopiviksi.

Alkuperäinen HCN Oy:n antama opinnäytetyömme aihe oli ”Ympäristön vaikutus mielen-terveyskuntoutujan kuntoutumiseen”. Ympäristön vaikutusta emme voineet näin lyhyessä ajassa mitata, joten lähdimme ensin miettimään ympäristön merkitystä mielen-terveyskuntoutujan kuntoutumiseen. Aiheen rajaus oli haastava prosessi sillä ympäristön käsite on itsessään laaja ja yhteisen näkemyksen löytäminen yhteistyökumppanin kanssa vei myös aikaa. Rajaus fyysiseen ympäristöön selkiytyi yhteisten palaverien kautta, mutta toteutustapaa pohdimme pitkään. HCN Oy:n alkuperäinen toive oli sisällyttää opinnäytetyöhön ryhmämuotoinen, toiminnallinen osuus. Fyysisen ympäristön ja ryhmämuotoisen toiminnan yhdistämisen koimme haastavaksi ja opinnäytetyömme aikaresursseihin nähden liian laajaksi kokonaisuudeksi. Yhteisten keskustelujen pohjalta päädyimme tekemään tapaustutkimuksen. Hannunharjun palvelukoti opinnäytetyömme toteutuspaikkana oli tiedossa jo lähes alusta asti. Koimme yhteistyön HCN Oy:n kanssa mutkattomaksi ja yhteistyökumppanimme oli aktiivisesti mukana koko opinnäytetyöprosessin ajan. He osoittivat kiinnostusta työtämme kohtaan.

LÄHTEET

- Aunola, Päivi – Ojanen, Paula 1999: Kodinomaisuus ikääntyneiden palvelutaloasukkaiden kokemana. Pro-gradu-tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitos.
- Aura, Seppo – Horelli, Liisa – Korpela, Kalevi 1997: Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo: WSOY.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8.painos. Tampere: Vastapaino.
- Hagedorn, Rosemary 2000: Tools for Practice in Occupational Therapy. A Structured Approach to Core Skills and Processes. Toronto: Churchill Livingstone.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2000: Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holma, Tupu (toim.) 2003: Toimintaterapianimikkeistö. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Horelli, Liisa 1983: Ihminen ja hoitoympäristö – terapeuttisten ympäristöjen kehittäminen ja rakentaminen. Sairaaliitto. Mänttä: Mäntän kirjapaino Oy.
- Human Care Network Oy. Verkkodokumentti. <<http://www.hcn.fi/Default.aspx>>. Luettu 28.8.2008
- Häikiö, Tuula – Malinen, Riitta 1994: Psykiatrisen pitkäaikaispotilaan kuntouttava toiminta yksityisissä palvelukodeissa. Tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Hoitotieteenlaitos. Terveydenhuollon opettajan koulutusohjelma.
- Kielhofner, Gary 2002: Model of Human Occupation. Theory and application. 3. Edition. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- Kielhofner, Gary 2008: Model of Human Occupation. Theory and application. 4. Edition. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- Kettunen, Reetta – Kähäri-Wiik, Kaija – Vuori-Kemilä, Anne – Ihalainen, Jarmo 2002: Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WSOY.
- Koskisuu, Jari 2003: Oman elämänsä puolesta. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kähäri-Wiik, Kaija – Niemi, Aira – Rantanen, Anneli 1998: Kuntoutuksella toimintakykyä. Porvoo: WSOY.
- Latikka, Anne-Maria 1997. Tilaa mielenterveydelle – mielenterveys ja fyysinen ympäristö. STAKES Aiheita 8. Helsinki: STAKES
- Lepola, Ulla – Koponen, Hannu – Leinonen, Esa – Joukamaa, Matti – Isohanni, Matti – Hakola, Panu 1996: Psykiatria. 1. painos. Juva: WSOY.
- Letts, Lori – Rigby, Patty – Steward, Debra 2003: Using Environments to Enable Occupational Performance. USA: SLACK Incorporated.

- Liikanen, Hanna-Liisa (toim.) 2001: Hyvän asumisen ja elämisen elementit. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Lähteenmäki, Yrjö 2001: Vaikeat mielenterveyshäiriöt. Teoksessa Kallanranta, Tapani – Rissanen, Paavo – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mattila, Eija 2002: Miten ohjata mielen kuntoutujaa? Yksityinen mielenterveystyön hoito- ja palvelukoti kehittyvänä pienyhteisönä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 179. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mielekäs elämä. Mielenterveyspalveluiden kehittämissuositukset. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2000: 4. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Pullinen Jussi 2009a : Mielenterveys jo yleisin syy Kelan kuntoutukselle. Helsingin sanomat 20.2.2009. Verkkodokumentti. Päivitetty 20.2.2009. <<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Mielenterveys+jo+yleisin+syy+Kelan+kuntoutukselle/1135243703121>>. Luettu 10.3.2009.
- Pullinen Jussi 2009b: Työryhmä lakkauttaisi erilliset psykiatriset sairaalat. Helsingin sanomat 10.2.2009. Verkkodokumentti. Päivitetty 10.2.2009. <<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Ty%C3%B6ryhm%C3%A4+lakkauttaisi+erilliset+psykiatriset+sairaalat/1135243412837>>. Luettu 10.3.2009.
- Rissanen, Päivi 2007: Skitsofreniasta kuntoutuminen. Mielenterveyden keskusliitto. Pori: Kehitys Oy.
- Salo, Markku 1996: Sietämisestä solidaarisuuteen. Tampere: Vastapaino.
- Salo, Markku - Kallinen, Mari 2007: Yhteisasumisesta yhteiskuntaan. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto.
- Salo-Chydenius, Sisko 1992: Toimintaterapia mielenterveystyössä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Salo-Chydenius, Sisko (toim.) 2002: Ihminen oman elämänsä tekijänä. Helsinki. Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry.
- Syrjälä, Leena – Ahonen, Sirkka – Syrjäläinen, Eija – Saari, Seppo 1994: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Tapaninen, Annikka - Kauppinen, Tapani - Kivinen, Kirsti - Kotilainen, Helinä - Kurenniemi, Marja - Pajukoski, Marja 2002: Ympäristö ja hyvinvointi. Helsinki: WSOY.
- Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos 2009: Mielenterveys. Verkkodokumentti. Päivitetty 25.2.2008. <<http://www.ktl.fi/portal/4640>>. Luettu 15.2.2009.
- Townsend, Elizabeth 1997: Enabling Occupation. An occupational therapy perspective. Ottawa: Canadian Association of Occupational Therapists.
- Tuohenmaa, Riina 2008. HCN Oy. Hannunharjun palvelukodin yksikönvastaava. Vantaa. Tiedonanto sähköpostitse. 11.9.

- Tuohenmaa, Riina 2008. HCN Oy. Hannunharjun palvelukodin yksikönvastaava. Vantaa. Tiedonanto sähköpostitse. 19.11.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Seppo 2008. HCN Oy. Varatoimitusjohtaja. Vantaa. Tiedonanto sähköpostitse. 12.9.
- Tuominen, Seppo 2008. HCN Oy. Varatoimitusjohtaja. Vantaa. Tiedonanto sähköpostitse. 10.11.
- Uusitalo, Hannu 1995: Tiede, tutkimus ja tutkielma: johdatus tutkielman maailmaan. 2.painos. Porvoo: WSOY.
- Vilkkä, Hanna 2006: Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

TURVALLISUUS

- Millaista on asua Hannunharjussa?
- Miten turvallinen olo teillä on yleisesti täällä Hannunharjussa?
- Missä paikassa/paikoissa Hannunharjussa tunnet olosi turvalliseksi?
- Mistä johtuu, että tunnet olosi turvalliseksi kyseisessä paikassa?
- Missä paikassa et tunne oloasi turvalliseksi?
- Mistä se voisi johtua, että et tunne oloasi turvalliseksi siellä?
- Onko jotain, jonka avulla voisi muuttaa tilan/paikan turvallisuutta?

FYYSISTEN TILOJEN KÄYTÄNNÖLLISYYS JA MIELEKKYYS

- Ovatko tilat miellyttäviä käyttää?
  - Mikä tekee tiloista miellyttäviä? /Miksi tilat eivät ole miellyttäviä?
- Missä tilassa viihdytte parhaiten?
- Miksi viihdytte kyseisissä tiloissa parhaiten?
- Hakeudutteko tiloihin oma-aloitteisesti vai henkilökunnan ohjauksesta?
- Minkälaiset asiat voisivat parantaa tilojen viihtyvyyttä?

YKSITYISYYS

- Onko teillä mahdollisuus yksityisyyteen/ yksin oloon?
- Onko teillä mahdollisuus yksityisyyteen aina kun niin haluatte?
- Missä tilassa se on mahdollista?
- Missä tilassa se ei ole mahdollista?
- Miten tärkeäksi koette yksin olemisen mahdollisuuden tiloja ajatellen?

YHTEISÖLLISYYS JA VUOROVAIKUTUS

- Missä tiloissa teillä on mahdollisuus olla toisten seurassa?
- Millaiset asiat tiloissa edesauttavat mahdollisuutta yhdessä oloon?
- Onko teille tärkeää saada olla toisten kanssa?
- Millaiset asiat estävät yhdessä oloa?
- Onko teillä mahdollisuus keskustella rauhassa toisen kanssa jossain tietyssä tilassa?

FYYSISET TILAT TOIMINNAN MAHDOLLISTAJANA

- Millaisia asioita yleensä teette esimerkiksi omassa huoneessa, ruokailutilassa jne.?
- Ovatko asiat sellaisia, joista pidätte tai koette tärkeiksi itsellenne?
  - Jos ei, niin millaisia asioita haluaisitte tehdä?
- Miten paljon koette voivanne vaikuttaa asioihin, joita tiloissa tehdään?
- Ovatko tilat mielestänne sellaiset, jotka estävät jonkin asian tekemisen?
- Onko tiloissa mielestänne tarvittavat välineet eri toimintojen tekemiseen?

YMPÄRISTÖN VIHJEET

- Onko teidän helppo ymmärtää mitä missäkin tilassa on tarkoitus tehdä?
- Onko jossain tilassa vaikeaa olla tai tehdä asioita?

KODINOMAISUUS

- Tuntuuko tämä paikka teistä kodilta?
- Oletteko saaneet tuoda tiloihin omia tavaroitanne tai esineitänne?
- Kuinka paljon olette saaneet vaikuttaa siihen, miltä tilat näyttävät?
- Millaiset asiat tuovat kodikkuutta?

FYYSISEN YMPÄRISTÖN SISÄLTÖ JA ESTEETTÖMYYS

- Oletteko tyytyväisiä tilojen huonekaluihin?
- Onko tiloissa mielestänne helppo liikkua? Ei/Kyllä miksi?
- Onko jokin paikka, johon haluaisitte mennä, mutta ette pääse?

HAVAINNOINTILOMAKE

Yleiset tilat

Havainnoitava tila:

Päivämäärä:

Kellon aika:

TURVALLISUUS

- Miten turvallisuus näkyy tilassa? (lukot, materiaalit, pintojen liukkaus, paloturvallisuus, hälytysjärjestelmät...)

- Onko tila tuttu käyttäjälle?

YKSITYISYYS

- Onko käyttäjällä mahdollisuus yksityisyyteen tilassa?

On

Joskus
§ Milloin?

- Ei
§ Miksi?

- Onko käyttäjällä mahdollisuus säilyttää/ylläpitää henkilökohtaista reviiriä tilassa?
  - On
  - Joskus
  - Ei

YHTEISÖLLISYYS

- Tukeeko tila yhteisöllisyyden syntymistä?
  - Kyllä
  - Joskus
  - Ei

- Onko tilassa asioita, jotka rajoittavat tiettyjen toimintojen toteuttamista?

- Löytyykö tilasta tarvittavat välineet edellä mainittujen toimintojen suorittamiseen?

- Ovatko välineet helposti käytettävissä/saavutettavissa?

YMPÄRISTÖN VIHJEET

- Vihjeiden määrä
  - Sopiva
  - Liiallinen
  - Liian vähäinen

- Millaisia vihjeitä ympäristö antaa käyttäjälle siitä miten tilassa oletetaan käyttäytyvän/mitä siellä tehdään?

FYYSISEN YMPÄRISTÖN SISÄLTÖ JA ESTEETTÖMYYS

- Valaistus

- On
  - § Hyvä
  - § Riittävä
  - § Hämärä
  - § Muu
- Ei

- Huonekalut

- Huonekalujen määrä suhteessa käyttäjien määrään?
  - § Liiallinen
  - § Riittävä
  - § Puutteellinen

- Millaisia huonekaluja?

- Tilaratkaisut

- Mihin tarkoitukseen tila on suunniteltu?

- Mihin tilaa käytetään?

- Materiaalit

- Käyttötarkoitusta vastaavia?

- Lämpötila

- Sopiva
- Liian kuuma
- Liian kylmä

- Melu

- Hajut

FYYSISTEN TILOJEN KÄYTÄNNÖLLISYYS JA MIELEKKYYS

- Huonekalujen suhde toisiinsa
  - Asettelu
    - § Toimiva
    - § Kohtalainen
    - § Huono (huonekalut ovat liian kaukana/liian lähellä toisiaan...)

- Huonekalujen siirrettävyys
  - Huonekaluja on mahdollista siirtää
  - Joitain huonekaluja on mahdollista siirtää
  - Huonekalut ovat kiinteitä, joita ei voi siirtää
  - Huonekalut ovat siirrettäviä, mutta tila ei mahdollista niiden siirtelyä
  - Huonekaluja ei saa siirtää

- Huonekalut on mitoitettu käyttäjille?

- Esineet ovat oleellisia tilassa

- Esineet ovat liian kaukana toisistaan
- Esineet ovat liian lähellä toisiaan

- Miten käyttäjät hakeutuvat tiloihin?

- Oma-aloitteisesti
- Ulkopuolisesta syystä, mistä?
- Eivät hakeudu tilaan

- Kuinka paljon aikaa käyttäjät tilassa viettävät?

HAVAINNOINTILOMAKE

Asukkaan oma huone

Päivämäärä:

Kellon aika:

Huoneen pinta-ala:

TURVALLISUUS

- Miten turvallisuus näkyy tilassa? (lukot, materiaalit [esim.pintojen liukkaus], paloturvallisuus, hälytysjärjestelmä...)

YKSITYISYYS

- Onko käyttäjällä mahdollisuus yksityisyyteen?

VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN

- Mahdollistaako tila vuorovaikutuksen syntymistä?

FYYSISET TILAT TOIMINNAN MAHDOLLISTAJINA

- Onko tilassa mahdollisuus asukkaan toimintakokonaisuuksien suorittamiseen/hallintaan?
  - Itsestä huolehtiminen (pukeutuminen, hygienia ja peseytyminen, wc-toiminnot, ruokailu, seksuaalitoiminnot...)
  - Asioimiseen ja kotielämään liittyvät toiminnot (kotitaloustyöt [vaatehuolto, tiskaaminen], kotitalouden tavaroista ja kasveista huolehtiminen)
  - Vapaa-aika
  - Lepo

- Onko tilassa asioita, jotka rajoittavat tiettyjen toimintakokonaisuuksien/ toimintojen suorittamista?

- Onko saatavilla tarvittavat välineet toimintakokonaisuuksien/toimintojen suorittamiseen?
- Onko välineet helposti käytettävissä/saavutettavissa?

YMPÄRISTÖN VIHJEET

- Vihjeiden määrä
  - Sopiva
  - Liiallinen
  - Liian vähäinen

- Millaisia vihjeitä ympäristö antaa käyttäjälle, siitä miten tilassa oletetaan käytettävän/mitä siellä tehdään?

FYYSISEN YMPÄRISTÖN SISÄLTÖ JA ESTEETTÖMYYS

• Valaistus

- On
  - § Hyvä
  - § Riittävä
  - § Hämärä
  - § Muu
- Ei

• Huonekalut

- Huonekalun määrä suhteessa käyttäjien määrään
- Liiallinen
- Riittävä
- Puutteellinen

• Millaisia huonekaluja?

- Tilaratkaisut

- Mihin tarkoitukseen tila on suunniteltu?

- Materiaalit

- Millaisia materiaaleja tilassa on?
  - Ovatko ne käyttötarkoitusta vastaavia?

- Lämpötila

- Sopiva
  - Liian kuuma
  - Liian kylmä

- Melu

- Hajut

FYYSISTEN TILOJEN KÄYTÄNNÖLLISYYS JA MIELLYKKYYS

- Huonekalujen suhde toisiinsa
  - Asettelu
    - § Toimiva
    - § Kohtalainen
    - § Huono (huonekalut ovat liian kaukana/lähellä toisistaan)

- Huonekalujen siirrettävyys
  - Huonekaluja on mahdollista siirtää
  - Joitain huonekaluja on mahdollista siirtää
  - Huonekalut ovat kiinteitä, joita ei voi siirtää
  - Huonekalut ovat siirrettäviä, mutta tila ei mahdollista siirtelyä
  - Huonekaluja ei saa siirtää

- Huonekalut ovat mitoitettu käyttäjille

- On
- Kohtalaisesti
- Ei (esim. tuolit ovat liian matalia/kapeita)

- Esineiden suhde toisiinsa

- Millaisia esineitä tilassa on?

- Ovatko nämä esineet oleellisia tilassa?

- Ovatko esineet liian kaukana toisistaan? /Liian lähellä toisiaan?

- Miten asukas hakeutuu tilaan?

- Oma-aloitteisesti
- Ulkopuolisesta syystä, mistä
- Ei hakeudu tilaan
